

Městská knihovna v Praze **120 let**

**Edvard
Jelínek**

Honorata
z Wiśniowských
Zapová

PRAHA 2011

Půjčujeme:

knihy / časopisy / noviny / mluvené slovo /
hudbu / filmy / noty / obrazy / mapy

Zpřístupujeme:

wi-fi zdarma / e-knihy / on-line encyklopedie /
e-zdroje o výtvarném umění, hudbě, filmu

Pořádáme:

setkání s autory / přednášky / koncerty /
filmová představení / výstavy /
aktivity pro děti a jejich rodiče / čtení

www.mlp.cz

knihovna@mlp.cz

www.facebook.com/knihovna

www.e-knihovna.cz

Znění tohoto textu vychází z díla Honorata z Wiśniowských Zapová tak, jak bylo vydáno v nakladatelství J. Otto v roce 1894 (JELÍNEK, Edvard. *Honorata z Wiśniowských Zapová*. Praha : J. Otto, 1894. 89 s.).

Text díla (Edvard Jelínek: Honorata z Wiśniowských Zapová), publikovaného [Městskou knihovnou v Praze](#), není vázán autorskými právy.

Citační záznam této e-knihy:

JELÍNEK, Edvard. *Honorata z Wiśniowských Zapová* [online]. V MKP 1. vyd. Praha : Městská knihovna v Praze, 2011 [aktuální datum citace e-knihy – př. cit. rrrr-mm-dd]. Dostupné z WWW: <<http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/58/20/35/honorata.pdf>>.

Vydání (obálka, grafická úprava), jehož autorem je Městská knihovna v Praze, podléhá licenci [Creative Commons Uveďte autora-Nevyžijte dílo komerčně-Zachovejte licenci 3.0 Česko](#).

Verze 1.0 z 28. 06. 2011.

OBSAH:

I.....	6
II.....	29
III.....	41
IV.....	58
V.....	69

»Milý brachu, není to žádný paradoxon, co já o Polkách smýšlím.«

Karel Havlíček

seznámiv se s Honoratou.

»Jest to vroucí, přítulná duše, vlast svou s celým srdcem milující. «

Božena Němcová.

»Nelze si pomyslet krásnější způsob, lahodnější mrav, než jakým se Honorata honosila. Okouzlovala.«

Karolina Světlá.

»Neviděla jsem jak živa nic tak čistě ženského, jak její zjev.«

Sofie Podlipská.

I.

K. V. Zap ve Lvově r. 1836. – Úřední projíždky. – Výjev v divadle. – První shledání. – Rodinný sjezd u panstva R. a pobyt u nich. – Život polské šlechty na venkově. – Druhé shledání před kostelíkem. – Nad Prutem. – Nenadálá návštěva. – Mickiewiczův Konrád Wallenrod lidi k přátelství vede. – Překvapení. – Třetí shledání. – První rozmluva o českých věcech. – Milostná korespondence třináctileté polské dívky a českého vlastimilá. – Pěstounství. – Povolnost a náklonnost. – Písni sbírání, čtení, zábavy a strojení. – Otcovy výstrahy. – Co se dělo v Čechách r. 1841. – Šafařík. – Přípravy k sňatku. – List strýce Teofila Wiśniowského. – Svatba.

Karel Vladislav Zap, neposlední mezi nejhrořlivějšími pracovníky na roli vzdělání a obrození národu českého, přesazen byl roku 1836 v úředním svém povolání z Prahy do Lvova. V úřadě zaujímal sice jen skrovnou hodnost účetního akcesisty »kamerální správy«, ale v životě českém znám byl již tehdy jako spisovatel vážný i způsobilý k mnohým službám národním. Pobyt za hranicemi, zvláště v zemi slovanské, znamenitě způsobilost jeho zdokonaloval. Zavítav do Haliče, nikterak neochaboval v literární činnosti, naopak, věren zůstáváje vlasteneckému snažení, kráčel statečně po cestách, předními vzkřisiteli probouzejícího se národu vytknutých. Po celý čas pobytu svého v Haliči dopisoval K. V. Zap do českých i jiných časopisů o současném ruchu polského písemnictví. Vedle těchto rozhledů a některých statí sepsal toho času také své známé »Cesty a procházky po Halické zemi«. Jsou to právě zápisy a vzpomínky z jeho úředních cest, obsahující mnoho zajímavých zpráv. Vzdělání, společenská obratnost a upřímná horlivost národní zjednávaly Zapovi na cestách přízeň v osvícených kruzích polských, jmenovitě na venkově, kde neporušený duch polský v plné ještě bujel síle a patriarchalnosti. Rád viděn byl zejména tam, kam neproniknul ještě zlověstný předsudek proti Čechům, toho času již záplavou četných českých renegátů a byrokratických ničemů v Haliči rozněcovaný a

utvrzovaný.

Na těchto úředních objíždkách náhoda přivedla českého »vlastimilá« pod krov polského zemana Jana Wiśniowského, jehož dospívající tehdaž dceruška Honorata stala se později – přední součinitelkou pronikajícího již vlasteneckého hnutí v Čechách!

Sběh zcela zvláštních okolností, protkaný množstvím krásných i pamětihodných událostí, přivedl na půdu českou z nenadání šlechtnou dceru sbratřeného národu polského. Tu působila a horovala až do své smrti, tu k vděčným vzpomínkám pohnula Boženu Němcovou, Karolinu Světlou, Sofii Podlipskou... Karel Havlíček již ve Lvově složil jí hold.

Ale obraz předčasně zesnulé vlastenky přichází ponenáhlu v zapomenutí. Osvěžití jej a novými rysy doplniti – toť úkol těchto řádků, jichžto hlavním podkladem jsou vedle jiných pramenů korespondence rodinné, poskytnuté nám dobrotivě si. Zdislavou Zapovou. Ve stoze několika set dopisů, z části již dějících a blednoucích, zachycujeme oživující rysy netoliko osob, k nimž lneme vděčnou úctou za služby prokázané národu, ale i oněch dob, které připomínají nám chvíle, kde z hrobu jsme vstávali, utrpením bojovali, v ponížení za vznešenost zápasili a budoucímu vzpružení českého života nedocenitelné oběti bohatýrského sebezapření a ideálního horování »do posledního dechu« posvěcovali. -- -

Ale stopujme již sledy osobních vzpomínek Zapových (Cesty a procházky), jakož i listů rodinných. -

Dne 25. listopadu roku 1837 navštívil náš spisovatel Lvovské divadlo. Návěští oznamovalo polskou původní veselohru hraběte Alexandra Fredra *Zemstu*. »Lože a zamčená sedadla,« vzpomíná K. V. Zap, »v krátce byla hustě obsazena; na parteru sotva s výhodou jsme stáli. Náleží to mezi zvláštnosti Lvovské, že dámy a vůbec ženštiny vzdělanějších tříd od sedadel jsou vyloučeny; jim je buďto v loži se skvítí, anebo docela v divadle nebýti. *Aut Caesar aut ničil*.¹ Mužští opanují sedadla sami, a když se tam časem přeče ženština

¹ Zvláštnost tato ovšem již dávno za své vzala.

octne, tu ji potkají rozličné nešetrnosti vousatých bontonistů, jichžto jinde přepjatá galanterie ke krásné pleti zde často se pohřešuje... Chování toho mladého lidu bylo od samého začátku vůbec neslušné; bujná lechitská krev jako všude tak i zde k největším svévolnostem je dohání. Vedle mne na konci lavice seděla pořádně, ač ne podle přehnaného způsobu Lvovianek přioděná, velmi pěkná paní, brunetka, a dále, jak se zdálo, její dceruška, panenka s krásnýma, velikýma očima a nejnevinnější tváří ve světě. Mladý lid před námi kritikoval velmi svobodně a všetečně osoby v ložích... Přišlo i na moje ladné sousedky; jeden z těch chlapců, kteří se přední lavice zmocnili a ji docela pro sebe opanovali, chtěl snad tyto jim neznámé dámy v parteru vyzpytovat, a mluvil cosi k mladší. Obě byly neskromným, hlasitým vtipkováním těchto hejsků uraženy. Nedostav odpovědi od panny v největší rozpačitosti postavené, začal pomocí druhých vtipem střílet. Když jí ale po ruce jako k políbení sahá, a paní se zvedaly, chtějí se odstraniti: přemohla mne žluč, a zakřikna odvážlivce hrozbou, prosil jsem dámy, aby zůstaly a na naši ochranu se spoléhaly. Ušklebili se na nás pohrdlivě panicové, a snad by se nebyli tak ihned upokořit dali, kdyby se k naší straně nebylo hned několik rozumnějších osob přidalo. Mladší obrátila se ke mně s výrazem vděčnosti; *pohled její pěkného oka byl nad míru milý*. »Totě naše mládež, ať se Pán Bůh smiluje!« promluvila starší ke mně, »co tu ve Lvově fanfaronů, to člověk neuvěří!« - »Ba právě,« odtušil jsem horlivě; ale nechtě o tom v divadle dalších slov množiti, dodal jsem toliko: »Paní zajisté daleko ode Lvova přebývají, že se odvážily na parter jítí?« - »Tak jest; ale nás již zítra Lvov neuvidí « - Tu se přitlačil mužský vysokého, otlého vzrůstu v čamaře a s vousy; náležel k nim, a bylo zas ticho.

Nesmírný hluk, tleskot a volání: Fora! (ven) odměnilo výbornou hru Nowakowského na konci představení. Ukloniv se neznámým paním, odcházel jsem z divadla. Rád bych se byl více o nich dověděl, kdyby tomu místo a příležitost! byla přála. *Ten nevinný pohled, to skromné chování černobrové panenky, která se nám tak přirozeně a srdečně odklonila, každého zajmouti musilo.*' -

Hle, první setkání!

Večer po divadle strávil náš rytířský spisovatel v kavárně Kulikowského, kdež mnoho mluveno o literatuře a umění, a na zejtří hned z rána odjel v úředním svém povolání ze Lvova. Cesta jej vedla přes Lyčakovské předměstí na Winiky do Břežan a Podhajec. Nedaleko za Lvovem setkal se s výborným polským šlechticem R., s kterým se blíže seznámil a v jehož domácnosti později byl vlídně viděným hostem. Jeli kus světa spolu, o literatuře a věcech národních příjemně rozmlouvajíce. Další pouť vedla pak Zapa do Monasterzysk, odkudž odbočil na svátky k příznivci svému a spoludruhu na cestě, panu R. v P. český spisovatel vzpomíná pobytu svého v tomto staropolském dvoře velmi přátelsky; srdečnost a hostinnost, jakou jej patriarchální hospodáři přijali za svým prahem, zapsala se mile do jeho paměti. Rodinný sjezd, konaný o svátcích u p. R., činil na českého vlastence dojem nesmírně hluboký. Jinak velice střízlivý Zap nešetří tu roztouženými slovy. »Takové rodinné sjezdy jsou v Polště velmi oblíbené, a nemusil bych znáti slasti a útěchy společenského života v lůně vlasti a rodiny, kdyby mne výjev takový co nejněžněji dojímati a pohnouti neměl. Jaký to výraz hodnosti a útěchy maluje se v očích a ve tváři toho starého děda a jeho hodného syna, kteří v důvěře na ochranu Nejvyššího vážnost svého povolání cítí, jsouce pěstouny žen, dětí a vnuček, jaký to výraz víry, lásky a naděje maluje se v pozírání dcery a matky na rodiče a děti své... Pan R. mné vzal za ruku a provedl po příbytku svým. Musím přiznati, že jsem se nenadál na těch vzdálených končinách najiti takový vkus v příbytku skromném a docela ne nádherném.

V prvním besedním pokoji visely olejné obrazy některých údů jeho rodiny: dvě podobizny byly v uniformě modrého ulánského pluku v dávném vojsku polském; nemožná bylo jim odepřítí všeliké přednosti šlechtné, rytířské postavy,

V druhém pokoji hned proti dveřím na římse nad krbem stálo sádrové vypočtení Košciuszkova náhrobku v Krakově, ozdobené zbrojí a konfederatkou, vedle toho visel olejní obraz národního

hrdiny... Pan R. se mi pochlubil, že to všecko maloval Polák umělec. V jiných pokojích visely ještě rozličné obrazy, dílem též rytiny, ale naskrze z historie polské. Všecko jen polské!«

Popsav obšírně rodinný sjezd a život v staropolském dvoře, s bolem v srdci vzpomíná, jak jinak to vyhlíží v mnohých poněmčených rodinách českých.

Na zejtrí po štědrém večeru odjelo hned po snídání veškeré panstvo na saních do kostela. »Varhaník hraje na chudobném positivku, sám sobě k tomu zpívá a knězi odpovídá; pan farář, šedivý stařeček, povolně vykonává obřad nekrvavé oběti, jeho zpěv a modlitba téměř ledovatí v krutém mrazu, v to míchá se praskot stolic a oltárních schodů. Konečně dával kněz požehnání, celé shromáždění zazpívalo hlučně velebnou píseň »Swiety Boże! Swiety mocny«, pak se všecko shromáždění v saních s hlukem rozjelo. Vycházejí z kostela, zahlídnu v davu cizího panstva *svou černoookou panenku*, kterou jsem v polském divadle ve Lvově od nezdvořilosti hejsků vysvobodil. Překvapilo mne to shledání dosti příjemně, ale žel, že tak krátce trvalo. Opět mi nebylo možná, blíže se seznámiti, krutý mráz nutil k pospěchu; ohlédnuvši se, zahlídla i mne, já se uklonil a dostal vzájemný úklon s výrazem pouhého překvapení ve tváři, na to vsedla do saní a zmizela mi s očí. Ptám se vůkol stojících lidí: »To je Osovská paní, *wielmożny paniczu*, s dcerou a ještě jakou panenkou, kterou neznáme.« - »Která jest dcera?« - »Ta v modrém tulubu.« - Tedy ne má známá neznámá. Divno, myslil jsem si, hora s horou se nesejde a člověk s člověkem se sejde. *Jakási tajná předtucha mně pravila, že ji ještě kdy spatřím.*“

Tot setkání druhé.

Následuje další líčení úředních výprav, jmenovitě do Čechova, Bučaču, Nižniova a t. d. Po čase znovu přichází náš »vlastimil« pod pohostinnou střechu svých dávných příznivců v P. Přijali a uvítali jej stejně srdečně, jak poprvé. »Musím vůbec potvrditi,« horuje Zap, »že jakkoliv život v polských městech jest nepříjemný, nevýhodný, všeliké útěchy prázdný, na proti tomu zas nic není vděku plnějšího, nežli život na venkově mezi polskou šlechtou. Jest to něco

zvláštního, básnického v té společenskosti, která tu panuje, a jakkoliv já své Čechy miluji, nečiní mne ta láska slepým na vadu, u nás vůbec panující, ten maloměšťácký tón, který zde mezi neznámé směšnosti náleží, v Čechách ale z ohledu jiných okolností na ten čas změnit se nedá.« Neopakujeme tento náhled Zapův bez příčin. –

Zatím minul rok.

Dne 22. listopadu nastoupil účetní akcesista Lvovské kamerální správy novou pouť na haličský venek. Tenkrát vedla jej povinnost k malebnému Pokutí. Minul Stryj, Bolechov, Stanislavov, Lysec, Bohorodčany (kdež hrabě Stadion založil kolonii 300 Čechů), Nadvorno, Delatyn, až posléz stanul v Kolomyi a Zablotově nad Prutem. Zap, maje před sebou delší pobyt v Zablotově, ubytoval se v sousední vesnici, krásně položené uprostřed topolů a vrb. A tu hle!

»V prvních dnech po příjezdu navštívil mě v záležitostech úředních jistý pán, o jehož pořádnosti, rozšafnosti a poctivém charakteru jsem byl již od mých kolegův ve Lvově i zde nejlepší svědectví slyšel... Vzal jsem si tehdáž na venkov s sebou právě vyšlý český překlad *Konrada Wallenroda*; ležel u mne na stole. Ten pán sotva že titul spatřil, hned s dychtivostí po knížce sáhl, a jaké bylo jeho podivení, když shledal, že to české. Projevoval tak nelíčenou radost, tak ho to těšilo, že Češi o Mickiewiczovi vědí, že jeho díla čtou, že nebylo ani konce jeho divení se, jakož i jeho otázek o Čechách a o literatuře české. *Nejvíce ale se tesil, jak říkal, že ve mně poznal proního Čecha, který českou knihu mel.* Narážel tu na smutnou pravdu, – leč co dělat! Vyprosil si knihu domů a pozval mne co nejpřívětivěji k sobě.

Druhého dne šel jsem ho navštívit. Bydlel nedaleko mé residence též ještě v samém Dymiču ve skromném, čistotném dvorku. Řada topolův stála před domem a malá zahrádka pod okny. Když jsem do příbytku vstoupil, přišla řada překvapení na mne. V domácí paní poznal jsem onu před rokem ve Lvovském divadle spatřenou přístojnou brunetku, a v její dceři *mou krásnou neznámou*, její tehdejší

společníci a teď jsem i v osobě hospodáře našel onoho otlého pána, který ty ženy tehdy před máma očima z divadla vyvedl.

Dcera jeho mě poznala, a silné zardění v tváři a sklopení očí svědčilo, že též ona neméně překvapena byla tímto opětným setkáním. Po prvním uvítání a poznání zmizela brzo všeliká ostýchavost mezi námi, a panna H... nabyvši srdce, mimo obyčej Polkám vlastní, sama první s důvěrnou srdečností i neméně podílnou zvědavostí tázavě ke mně se obrátila: »To pán tedy není Němec? Já potud myslila, že všickni Češi jsou Němci!« Na moje vysvětlení viděti bylo, že jí ta novina, že Češi nejsou Němci, dosti příjemně překvapila, i sama poskočila do druhého pokoje, i přinesla můj exemplar *Konrada Wallenroda*, osvědčovala, že se všickni včera nemohli dosti natěšiti s tou knihou, ani jí skoro zcela rozuměli, a až do noci s originalem zároveň čítali. *Nedivte se, laskaví čtenáři, že nezkušená dívčina nás za Němce držela v takové zemi, kde z ohledu nás tolik předsudku panuje, a hejnem tolika odrodilých krajánků ještě pořád se potorzuje.* Nyní jsem musil všem vykládat pravidla českého pravopisu, a tu ještě více pannu H... Čeština zajímati počala. S takovou dychtivostí do českého *Konrada Wallenroda* se zabrala, jako by se jí v tom novém světě byl otevřel; *ba ovšem, že nový svět!*

Od té doby býval jsem každodenním hostem u pana W... a též s jiným citem přestupoval jsem práh skrovného domku, v kterém panna H... v blaženém rodinném kole k potěšení každého, kdo ji znal, na srdci a rozumu prospívala. *

Tolik z vlastních vzpomínek Zapových. Jest v nich zajisté mnoho půvabného. -

Rodina Wiśniowských, k níž vztahují se vzpomínky tuto podané, vedla toho času nezámožný, ale tichý, klidný a spořádaný život venkovského zemana. Majetku tam nebylo mnoho (sotva trochu pozemků) a také důchod nebyl značný. Ale přes to, udržující přátelský styk s příbuznými a sousedy, dobře se měli uprostřed míru a skrovných požadavků.

Dávné tradice udržovaly příjemnost patriarchálního národního života vně i zevně.

V takovém ovzduší dospívala ku potěše všech dceruška Honorata Wiśniowska, narozená roku 1825. Byla tedy téměř ještě v dětském věku, když ji byl K. V. Zap spatřil a poznal. V rodině nedostávalo se prostředků tolik, aby ji byli posílali do velkoměstských pensionátů, za to však tím více péče věnovali vzdělání její srdce a citu.

Nic divného, že Zap, poznav Honoratu a její vůkolí zblízka, s těžkým srdcem rozloučil se s pohostinným prahem patriarchálního domu polského zemana nad Prutem, kde uprostřed milostných vznětů prožil chvíle, rozhodující o nejvážnějším kroku jeho života. Úřední povinnosti, kteréž jej vždy »strašně nudily«, vedly jej sice zpět do Lvova, ale duše jeho celá zůstala pod Karpatami.

Než také v přítulném dvorku zůstaly zřejmé stopy pobytu českého vlastence. Krásná, půvabu plná Honorata, seznámivši se s Vladislavem, pomilovala jej okamžitě a horoucně přilnula k němu celým svým srdcem. »Teskně a smutně bylo děku tomu nad Prutem bez Čecha, za nímž do Lvova vysílala vzdechy svého milostného jara.« Neboť již tehdyž spřátelili se tou měrou, že hned první jejich růžové lístky nesou pečeť důvěrného *Ty*.

Co dělo se tedy dále?

Na to ať odpovídají již nejraději pozůstalé z těch časů dopisy, vyličující v barvách velice charakteristických srdce i ducha příštích česko-polských snoubenců.

Není to všední milostná korespondence, oplývající jenjen sladkými výlevy. Vedle tklivých výronů milujících se srdcí, zachycených na těchto růžových listech papíru, promlouvá k nám z nich nevšední vyspělost a pravost duševní. Překvapuje nás krásná upřímnost a vzájemné přilnutí, se vším se smiřující. *Třináctiletá* Honorata projevuje dobrotivost bez mezí a již v tomto dětském věku učí se střízlivě patřiti do života. Jest to zjev krásný a ušlechtilý, vybavený velikým bohatstvím srdce, ctností i rozumu. Vladislav (Zap) takřka již prvním dnem jich shledání osvědčuje se jako horlivý pěstoun duševního rozvoje své mladičké, ideálně čisté nevěsty. Veliký půvab spočívá ve slovech, kterými Vladislav vede svou

milenou Honoratu k dokonalosti příštího života, a zajisté nemenším půvabem promlouvá sama Honorata, splňujíc tužby svého vyvolence.

Kromě toho obsahuje tato korespondence množství zajímavých podrobností ze současných poměrů, zejména listy Vladislavovy vrhají ne jeden paprsek na rozvíjející se právě život český.

Že Zap tehdež ovládal jazyk polský již výborně, a že dopisoval »své drahé Honorce« polsky, netřeba zvláště vytýkat.

Hned první list Vladislavův, datovaný ve Lvově dne 8. února 1837, objasňuje jeho duševní stav po návratu ze vsi. »Lidnatý, hlučný Lvov neumí překážeti myšlénkám mým přebývati v místnostech, ku kterým mne srdce a štěstí mé táhne, kde jsem nalezl, co jsem dlouho marně hledal... Přiznávám se, že jsem se valně změnil; poznávají to moji zdejší známí, usmívají se proto – ale což mi to škodí? Víím nyní alespoň, že jsem šťasten a že mám útěchu, ve kterou pevně věřím. Zde vše upadlo v masopustní vír, leč mne se to málo dotýká, neboť stačím sám sobě v paměti Tvé.«

A toho také již času tklivě touží jemnocitná Honorata splňovati přání, o nichž zajisté nedávno na vsi důvěrně spolu rozmlouvali:

Dne 19. února 1839.

»S potěšením splňuji dané Ti slovo. Učím se francouzsky, polsky, kresbě, fortepianu, a i *česká knížka* neleží v zanedbání. Ráda bych nabyla mnoho vědomostí, neboť tak milo jest povznést se k duševní vzdělanosti těch, jichžto si velmi vážíme. Také u nás zábavy plno; dámy vracejíce se z plesu Komejského a spěchající na druhý ples do Sniatyna, namlouvaly mně, abych s nimi jela, ale nyní neměla jsem k tomu ani nejmenší chuti, neboť více zábavy mohu nalézt v naukách...«

Po té následuje pravidelná korespondence, z níž vybíráme ovšem jen některá místa.

Dne 22. února 1839.

Kdo by tehďáž, kdy jsem první list Tvůj obdržel a četl, v hlubiny duše mé mohl pozíráti, byl by zpozoroval radostné vzrušení veškeré mé mysli... Potěšuje mne, že se naukám tak upřímně oddáváš, a co více, že se Tebou laskavá, vší úcty hodná stryjenka tak šlechetně zajímá; jsem přesvědčen o nejlepším výsledku. To však nemilo mi bylo dověděti se, že jsi se ke konci letošního masopustu, když se příležitost naskytla - všeliké nevinné zábavy zřekla. Proč unikati společnosti, shromážděné za účelem zábavy, kdež to netoliko k rozptýlení mysli, ale i k nabytí sběhlosti ve společenském životě nejednou dobře prospěti může?... Žiju zde nyní jako druhdy, navštěvuji s nechutí kancelář a ostatek času posvěcuji literatuře nebo přátelské rozmluvě... Nahromadilo se mi nyní trochu mnoho práce; naléhají, abych začal pracovati pro českou encyklopedii, ačkoli jsem ještě neskončil práce před tím započaté. Z té příčiny nebude mně možno splniti slib, Tobě učiněný, totiž napsati pro Tebe zeměpis našich krajin. Zatím čítej jen pilně, moje drahá Honoroko, v tam těch knížkách historických a zeměpisných, alespoň budeš mítí základ... Dnes Ti posílám Komenského *Orbis pictus* v pěti jazycích, z něhož možno Ti srovnati výrazy české, francouzské i německé s polskými. Dodávám k tomu ještě dvě knížky s českými písněmi... Odpusť, moje drahá

Honorato, že pečuje o Tvé nauky, zabíhám do takových podrobností. Miloval bych Tě zajisté méně, kdyby mne všeliké Tvé zdokonalení co nejvíce dotýkati se nemělo.

Vladislav.

Dne 3. dubna 1839.

»U nás panuje ještě úplná zima a nevím, milý Vladislave, kterak Ti při sněžném povlaku přichází blouzniti o květinách, a tím i o pochlebném srovnání mne s nimi. Milý Vladislave, prosila jsem Tě o to, abys podobného nikdy nic nemluvil. Je-li oprávněné stavěti mne nad městské dívky, jimžto bych mohla záviděti příležitosti ku vzdělávání? Neboť nyní, toužíc se zdokonaliti, vidím, že mně ještě

schází mnoho nejpotřebnějších vědomostí...

Honorata.«

Dne 6. dubna 1839.

»... Mnohem větší příjemnost vyplývá tomu, jenž se něčemu mozolně naučil, nežli jest sama strast' učení, která stále se zmenšuje a posléz mizí. Nic nepíšeš, kdo u vás bývá, zdali všichni jste zdraví, zdali Tobě ničeho neschází? Nic o tom, jen na to narážíš, že jsem Tě srovnal s květinami. Což to zlého? Nebud' zábavnou; kdyby to bylo něco nehodného, bylo by možno hněvati se i na samého milence; ale pro něho, je-li skutečně tím, za co se vydává, není žádný něžný výraz přepjatostí. Věru... kdybych byl osobně u Tebe, musila bys za trest snášeti hojnost' podobných, jak Ty to nazýváš, pochlebenství. – U nás panuje stále pronikavá zima, již s největší netrpělivostí očekáváme vesnu. V Čechách jsou pole již dávno upravena, a v Praze procházejí se lidé již od několika týdnů po suchých mramorových chodnících a po cestách, žlutým pískem posypaných, kdežto my zde ve Lvově jen v blátě se brodíme neb mrzneme. – Nových knížek dostal jsem z Prahy množství. Hle, jaké by to pro mne bylo potěšení, kdybys je pročítati a jim rozuměti mohla. Leč to náleží mezi nemožné žádosti. Pravda, že příliš mnoho na Tobě vymáhám? Vynasnažím se nyní, abych Ti mohl poslati »Polské výpisy« pro cvičení v polštině, pro češtinu po tom místa se najde. Dobře? Tedy bud' zdráva, miluj mne a vzpomeň brzy na svého

Vladislava.«

»Dne 17. dubna 1839.

Nyní nemohu dosti litovati minulosti, že jsem ji nedovedla (lépe) využítkovati. Ale již veta po tom, čas se nevrátí více. Nevím, jak možná něco podobného sobě mysliti, že mnoho ode mne vymáháš a že *čeština* náleží k věcem nemožným. I v tom zmýlil jsi se velmi, neboť já k vůli osobě, kterou si nadevše vážím, i největší požadavky

vyplniti mohu. S mé strany není to nic těžkého. Přečtla jsem již obě české knížečky, jen že jsem jim málo rozuměla, neboť nebylo koho, kdo by objasnění dával.

Honorata.«

A hned zas 6. května píše:

»S velikou radostí čtla jsem slova Tvé péče o mé zdraví, ale poněvadž nemohu stále seděti nad knížkami, opět roznítíl ve mně poslední Tvůj dopis obavu, zdali jsem se (od toho času) příliš málo nenaučila. Tak strašné bylo by neodpovídati dobrému mínění osoby, pro niž bych chtěla osvojiti si nejpotřebnějších dobrých vlastností.

Honorata.«

Téměř v každém dopisu opakují se vzájemné obavy o zdraví, vzdechy a touhy po opětném shledání.

»Dne 21. června 1839.

Postráčil Tě tatínek, že hodlám odjeti do Vídně. Nebylo třeba lekati se, neboť záležitost ta jest ještě velmi nejistá. Vídeň není cíl, k němuž směřuji, nýbrž otcina, Praha, přes Vídeň razii bych si jenom cestu. Tebe míti a v otcině žiti – toť jsou jediné touhy mého soukromého života. Mohla by mne moje Honorata milovati ne tolik, aby mně nepřála, co mne šťastným může učiniti?

Vladislav.«

Konečně dovolily Vladislavovi okolnosti opět překročiti prahy teplého polského dvorku nad Prutem. Čím blíže se poznávali, tím horoucněji přibližovali se k sobě. Vladislav ode dne ke dni přesvědčoval se, »jaký poklad přisoudilo mu nebe Honoratou, a za nic na světě nechtěl by nehodným býti pokladu toho« (8. září 1839).

Však pracovala Honorata s podivuhodnou krásnou vytrvalostí nad sebou a zdokonalovala se vúčihledě. »Navrátivši se do Majdanu přivezla jsem si z církevní školy rusínskou gramatiku. Tatínek učí mne čísti, *budu tedy již pravou Slovankou*« (28. září 1839).

Následuje několik listů bez určitého data, ale pocházejících z téže doby. Nejednou nalézáme zmínku o možném přesídlení do Čech. Ačkoli Honorata výslovně projevuje, že »nemilo jest opouštěti rodinnou zemi«, přece i v této stránce podrobuje se tužbám Vladislavovým. »Přeji Ti především zdraví, pak aby se vše, cokoli sobě přeješ, splnilo, a nade vše, *abys byl již co nejrychleji* mezi milými svými rodáky« (únor 1840).

Také k srdci vzala si radu, sdělenou jí v jednom z předešlých listů. »V místě malou míli od Majdanu vzdáleném tak jsem se dobře bavila, že dokonce nepamatuji podobného vyražení. Zábava ta odbývala se na den svaté Agaty. Tančili jsme od hodiny páté až do páté z rána; již druhý den a já ještě nemohu choditi, tak mne nohy bolí; slíbila jsem Ti v Udnově, že jednou budu letos tančiti, a sice dobře, a tak se také stalo. Tančila jsem téměř celou noc bez ustání, odpočívala jsem jen tolik, co odpočívala hudba, a jak začali hráti, šla jsem z rukou do rukou. Ale to bylo poprvé a naposled v letošním karnevalu.

Honorata.«

»Dne 20. února 1840.

Těší mne, žes se dobře vytančila na zábavě u přátel. Mně není nyní příliš do veselosti, ale přes to byl jsem dvakráte na bále... Po druhé byl jsem předešlou nedělí na jmeninách paní Laugurské, kdež se sešla četná a veselá družina. Učinil jsem té paní překvapení; namluvil jsem čtyř přátel, Čechů, dobrých to zpěváků, kteří tam zapěli několik českých písní. Polských písní (čtyřhlasových), ač bych byl rád, nemohli jsme dostati... Časopisy z Čech už řádně dostáváme, leč kleté úřední zaměstnání nedovoluje mně dle chuti oddávati se službám mých rodáků. Šťasten ten, kdo pánem jest svého času a umí jej využítkovati...«

»Píšu Tobě v první den vesny. Kde my se dočkáme té pravé vesny? Dne 22. t. m. připadá nepochybně den Tvých narozenin. Jsi kvítkem jarním, tedy i Tebe náleží počítati mezi dítky vesny. Kéž

bys vždy vesnu, jsouc krásnou, dobrou a šťastnou, vítala, to Ti přeje pro vlastní štěstí Tvůj vždy věrný

Vladislav.«

Zatím došla pod Karpaty zlomyslná, ač poněkud rozmarně zosnovaná zvěšť, že náš Lvovský vlastenec srdečně se zajímá o dcerušku svého úředního sekretáře.

»Bajku o dcerušce pana sekretáře musil kdosi vymysleti za účelem vyzpytování tajemství naší vzájemné lásky. Jakž možná sobě vymýšleti takových báchorek, neboť sekretářova *nejstarší dceruška čítá sotva 6 let*. Hněvám se na to, že se kdosi tak nesmírně o nás stará.«

Honorata nepřestávala důsledně postupovati k cíli Vladislavových tužeb, ale zdá se, že i síly své přepínala, což nemálo polekalo ve Lvově strádajícího milence.

»Těší mne Tvoje horlivost, ale jen dbej rady svého Vladislava, moje dušičko, nenamáhej oči čtením do noci neb kreslením při nedostatečném světle. Nemáš na co spěchati a zbytečné jsou Tvé nářky, že jsi dvou předešlých let lépe nevyužítkovala. Nenalehej na sebe, postupuj, jak Ti vlastní chuť dovoluje, jen žádné násilí, neboť každé násilí škodí. Uč se horlivě s láskou pro věc, leč zvolna, tehdy s radostným okem a s útěchou v srdci sledovati budu Tvé pokroky... Tak, moje milá dušinko, jen sobě oči nekaž, buď veselá a unikvej všem lidským úvahám. Těš se se mnou v duchu, jak já se těším, když na Tebe vzpomínám, ukládaje plány budoucnosti.«

Dne 1. máje oplývá list nadějnými věstmi:

»Moje vytoužená Praha, zdá se, hodlá splniti mé naděje k návratu. Vyzvali mne, abych se vzdal svého nevděčného úřadu a přijal na se povinnost redakce českých Pražských novin, spojených s časopisem »*Česká Včela*«. Kromě toho slibují mně úřad sekretáře v král. české společnosti nauk, jehož důchody jsou však nepatrné. Z redaktorství mohu počítati 600-800 zl. ročně. Všichni moji přátelé strašně se o mne ucházejí i mám mezi nimi osoby takové, které něco

udělati mohou. Nuže, moje drahá Honorko, chceš býti paní úředníkovou v Haliči, nebo paní redaktorovou v Praze?

Vladislav.«

Naděje nesplnila se, také odpovědi k dotazu se nedostává; za to snaží se Honorata jiným způsobem činiti druhu svému radost a potěšení. Nebylo dobré té bytosti neznámo, jakou zálibu choval k národní poesii slovanské.

» (Sebrané) písně rusínské neposílám Ti dnes, ale pochod huculský, který jsem po Tvém odjezdě našla mezi notami. Jest zle sepsán, ale Ty víš, že lépe neumím. Písní mám již několik, ale neposílám, neboť přetížily by list.

Honorata.«

»Učinila jsi mně veliké potěšení zásylkou huculského pochodu, děkuji Ti srdečně za Tvoji tklivou pamětlivost. Prosím Tě, moje jediná Honorko, neuvěříš, jak se rmoutím, že nejsi úplně šťastna. Snažím se celou duší o to, aby již jednou to naše položení se změnilo. Upokojuj mne, že se již alespoň utišuješ, buď trpělivá, a ačkoli sám mnoho trpělivosti nemám, ukaž, že jsi silnější mysli.

Vladislav.«

Na to chlácholivě odpovídá Honorata: »Jsem vždy klidná!« Vytýká Vladislavovi, že píše krátké dopisy a vyslovuje dokonce domněnku, že jej snad »to psaní nudí«?

»Pověz mi, moje drahá Honorato,« dí zase Vladislav, »jak se mám zachovati, abych Ti dokázal, že Tě tak vřele miluji, jak Ty mne, neboť mne se to nemálo dotýká, že mně vždy vyčítáš menší náklonnost“.«

Však mřeli oba touhou:

»Ah, neuvěříš, jak tu smutno bez Tebe, jakkoli se namáhám zvyknouti si. Tobě tak není, jako mně, neboť odjel jsi tam, kde nebyli jsme spolu a nic se ti nepřipomíná. Leč já jsem zůstala na místě, kde jsme před několika týdny byli šťastni. Nyní jsou ta místa mrtvá, ano nemilá, neboť způsobují mi tesknotu. Když jsi odejel a zmizel mým

očím... to popsati Ti nemohu, co se ve mně dělo. Zdálo se mi, že jsem tě na věky ztratila. O můj Bože! Nikdy jsem nepocítovala, co nyní...

Honorata.«

Tu ze Lvova zas dochází nenadálá výtka...

»Kdo že na Tobě žádal, abys kadeří nenosila? Já zajisté ne. Ovšem, mým přáním jest, aby moje nejmilejší Honorka strojila se vždy co nejvkusněji – dokud čas a prostředky dovolují. Představuji si Ji tedy vždy v mysli své s lokami. Mírná péče o své vzezření není marností. Leč dosti již těch poučení, nechci, abys mne posléz nudným musila nazvati.« A zase nářek na nezměněné »položení«. Všelijaké naděje rozpadaly se v niveč neb ukazovaly se nevýhodně. ,

K tomu docházely i jiné postrašující zprávy.

»Dne 4. listopadu 1840.

Musím s Tebou sdělit, že již půldruhého téhodne jsem chorobou stížena, trpím silným kašlem, již druhý den ležím v lůžku. Praviš mi, drahý Vladislave, že se trápíš pro naše položení. Prosím Tě, netrap se, neboť již jsem seznala, že jest velmi záhubno soužití se. Prosím Tě, nehryzi se, neboť záležitosti tyto nejsou v naší moci. Teprv kdyby v naší moci byly a my bychom úmysly své uskutečňovat! nemohli – tehdy náleželo by soužití se. Zůstavme to vůli Boží! Hodláš zažádati o přesazení do Stanislavova? Neučiní Ti to do budoucnosti hůře? Jestliže to nevýhodno pro Tebe v jakémkoli smyslu, prosím Tě pro vše na světě, nepodnikej toho, neboť vím, že mně k vůli chceš to učiniti, ale já nechtěla bych, abys pro mne jakou obět podstupoval. Připomenula jsem sobě, co jsi pravil: že bys v Stanislavově neměl tolik literárních pramenů, a to jest Ti potřebné nade vše. Protož i z té příčiny jediné – lépe Ti býti ve Lvově...

Zároveň posílám Ti několik písní.

Honorata.«

K tomu následuje odpověď obratem:

»Můj drahý anděli! Pokud vím, že připoutána Jsi k lůžku, nebudu mítí nejmenšího klidu. Muka, která Jsi minulého roku trpěla pro mou churavost, nyní navštěvují mne. Jsi churava a spisuješ pro mne písničky! Ačkoli mne velice potěšily, dej nyní pokoj, neboť vidím, že se namáháš, abys se nezdála tak churavou.

Vladislav.«

Na štěstí brzy spadl Vladislavovi »kámen se srdce«, neboť nejmilejší Honorka brzy jej upokojila zprávou, že opět se pozdravila. K tomu hned dodává:

»Nyní mám mnoho krásných knížek ke čtení, přivezla jsem si je od Waligorského: Vzpomínky Polesí Volyně a Litvy od Kraszewského, Pamětníky k době panování Augusta II. a Stanislava Augusta a Starožitnosti Haličské od Žegoty Pauli... Mickiewicz je nejlepší...« Zajímavé to svědectví, *jakou* lekturou se sotva patnáctiletá Honorata zabavovala.

Zatím již každým dnem vážněji a určitěji pomýšleli na sňatek, s nímž bylo spojeno ovšem mnoho starostí. Také v rodině Honoratině nebyl asi naprostý souhlas.

»Dne 18. března 1841.

Došla mne právě odpověď od otce na mou prosbu o blahoslavenství. K Tvému vlastnímu uspokojení sděluji Ti, co sám píše: »Co se týče záležitosti Tvého srdce, nepřekvapila mne ona nikterak, neboť měl jsem již jakousi předtuchu, že nevypravuješ se bez příčiny s tak veselou myslí a radostí na úřední cesty. Tedy s Pánem Bohem, nic nemám proti Tvému předsevzetí, jediné to se mně zdá, že Tvůj dosavadní důchod snad nevystačí, abys klidně a bez nesnází mohl trávití příští svůj život v manželské lásce a shodě; neboť nevíš, jak to trpké jest býti omezen na nepatrný důchod a nemíti v záloze prostředků pro nenadálé potřeby. Také sliby příbuzných jsou často klamné, a neprozřetelné jest, na ně se spolehati. Nepochybuji nikterak, že Tvoje volba šťastným Tě učiní,

což ti z celého srdce přeji, abys se dožil se svou manželkou nejšťastnějších dní a aby Ti Prozřetelnost Boží hojného udělila požehnání. Také Ti přeji, abys se svou vyvolenou Honoratou tak byl spokojen a šťasten, jako já jsem byl s Tvoji milou nebožkou matkou po celých téměř 30 let – ačkoli nám závistivý los mnoho hořkých dní dal dočkat, jichžto jsme my však spolu trpělivě snášeli.

Vladislav.«

Otcovy obavy co do nepatrnosti důchodů nebyly nepodstatný. K. V. Zap měl tehdy asi 300 zlatých platu a výtěžek z prací literárních byl rovněž velice skrovný. Sama Honorata vycítovala okolnost tu zajisté dobře a přemýšlela všelijak, jak by v budoucnosti nesnázím předcházeli. Tak navrhuje v jednom listě Vladislavovi, nebylo-li by snad s výhodou, vzít si do bytu »studenty«. Tomu se však nastávající manžel rozhodně opřel, dobře předvídaje, že by tím domácnost valně nezískala. Přes takové a podobné starosti vzpomínala mladičká Honorata ještě na jiné, méně prosaické věci a záležitosti. Přála si mít »Památník«, do něhož by se jí na rozloučenou mohli zapsati příbuzní a přátelé. Ale žádá zaň jen pod tou podmínkou, jestliže zjednání jeho nezpůsobí Vladislavovi žádných obtíží.

»Radostně vyhovuji Tvému přání, posílám Ti ,Památník,. Krásné chopila jsi se myšlenky, abys sobě alespoň jména drahých Ti osob vzala na památku z míst, ve kterých jsi vyrostla a svět poznala, aby Tě aspoň vzpomínky soudruhů drahé mladosti provázely cestou života a jeho osudů (duben 1841).«

K tomu hned odpovídá Honorata:

»Můj Vladislave, velmi jsem později litovala, že jsem Tě prosila za Památník a takové vydání Ti způsobila. Víím, žeš jsi zle o mně pomyslel, že již tak záhy činím Ti výlohy. Ale když jsi již poslal, tedy děkuji Ti co nejupřímněji, můj drahý Vladislave, za tvoji dobrotivost. Raduji se, že budu moci tuto drahou památku vzít si sebou. Již se zapsalo několik osob, ano i Glowacki, ale ne tak jak

Jáchym, ² jenž se zmohl jen na samé poklony. Nemiluji, když mne někdo s kráskami srovnává.

Honorata.«

Téměř současně touží po otcovském požehnání:

»Pros milovaného otce (svého), aby nepohrdnul mnou a přijati mne ráčil do kruhu svých milovaných dětí. Prosím Tě, můj drahý Vladislave, porad' mně v této záležitosti: domnívám se, že by náleželo dopsati mu a prositi jej o požehnání. Sděl mně, nevezme-li to za zlé. Nevezme-li - tedy napíšu ten list po polsku, Ty mi jej přeložíš do češtiny, zašleš zpět, a já jej přepíšu vlastní rukou...“

K vůli změně a snad také poněkud na útěchu sděluje Zap své Honorátě, co se toho času v Čechách (1841) dělo. -

»Musím Ti přece napsati, co se krásného v Čechách děje. Byl tam můj zdejší kollega Hanenschild na dovolené, i praví, jaký zápal nyní v celých Čechách pro národní záležitosti panuje. Jmenovitě Češky vyznamenávají se vlastenectvím, na kteréž jsme u nich vždy stesk vedli. Když po starém obyčeji některou z nich po německu oslovil, ani odpovědi mu nedala, ale jakmile prohlásil, že také je Čech, jenž právě přichází ze Lvova od bratří Poláků, převelikou radost projevila a vypravovala mu nejmenší podrobnosti o českém bálu. Nyní odbývají se v jednom řádném pražském sálu co týden česká kasina s tanci, přichází tam květ z celé Prahy a všichni předáci naší literatury. Píše mně. Amerling, kterak se 25 mladých paní a slečen třikrátě do týdne schází na literární posezení, hlavně k vůli složení všeobecné encyklopedie pro dámy. Ano i národní kroje přicházejí do módy a ve společnosti jazyk národní zřejmě na vrch se dostává, čehož jsme se nikdy tak rychle nadáti nemohli. Hanenschild dokonce slyšel, jak si mu Němci v Praze na Čechy žalovali, že oni tak vrchol dostávají, a že hanba jest, neuměti po česku... Jak se těším, až budeš zároveň se mnou míti účastenství ve všem, co se nás

² Přítel Zapův, Čech, který také přispíval do současných časopisů českých. Žil ve Lvově.

tak velice dotýká, čemu ovoce života obětujeme. Nyní se teprv s jistotou dovídám, že Šafařík ze sebe učinil Čechům velikou oběť, neboť nepřijal stolicí slovanské literatury v Berlíně, která mu byla nabízena, a sice s platem 2000 pruských tolarů (3000 zl. stř.). Zůstal raději u nás v Praze a stal se kustodem v císařské knihovně s platem 1200 zl. Piši mu právě a vyslovuji vděčnost za to, že nás neopustil.

Vladislav.«

List tento velice potěšil Honorátu a zajisté znamenitě přišel vhod oproti pověstem a pomluvám, kolujícím tehdáž o Čechách po celé Haliči, pro něž měla ubohá nepochybně mnohé nepřijemnosti.

»Víš, můj Vladislave, jak mne potěšují všechny krásné činy Tvých milých krajanů. *Nejednou spor jsem měla a hádala se s některými (rodáky). Leč nyní budu listem Tvým přesvědčovati každého, kdo dosud všemu nevěřili.*«

Honorata.

Čím více blížil se den rozhodného kroku, tím více přibývalo obav, které Honorata velice jemnocitně projevuje, majíc spíše na mysli blaho svého příštího chotě - než samu sebe. Vladislav však vlídně uspokojuje svou družku: »Píšeš o tom, jako bych hůře žil s Tebou, nežli nyní sám. Jsi na omylu - i v tom případě, kdyby ukázala se potřeba něčeho se zříkati, musil bych Tě velice málo milovati, a sama musila bys býti mé malé oběti velice nehodna, kdybych na to měl bráti ohled. Tedy již ani o tom nevzpomínej (duben 1841).«

Konečně i o svém příštím hospodářství a zejména o bytu důvěrně rozmlouvají Honorata plna jest obav, aby příští její choť neupadal ve zbytečné starosti. Nepřeje si ničeho, co jemu způsobuje jakékoli nesnáze. »Ty snad si myslíš, že vymáhám nádherného bytu. Nikoliv. S největší ochotou přivyknou sobě k takovému bytu, jaký bude za nejmenší peníze, neboť nikdy nechci, abys Ty mně k vůli měl větší výdeje.« Na dotaz pak, hodíli se »mladé paní« najatý již byt, odpovídá Honorata 9. Července 1841 důsledně: »Tážeš se mne,

budu-li spokojena takovým bytem? Mne by uspokojoval byt nejvíce takový, který by nejméně stál. Neboť Ty víš, drahý Vladislave, jak mne bolí, že ty pro mne máš tolik nesnází. K čemu Ti tolik nesnází a starostí? –«

Milostnou korespondenci přerušují cíle přípravy ke sňatku. Namanulé překážky překonány jedna po druhé. Nastává loučení. Nejbližší příbuzní spěchají udělití milé Honoratě ještě poslední přátelské rady pro příští pouť života. Z nich vynikají jmenovitě »rady a napomenutí« ctihodného strýce Teofila Wiśniowského. Nebude od místa podati tuto alespoň nejvážnější místa jeho listu.

»Milá Honorko, mám za to, že nebude zbytečno napsati k Tobě několik slov. Nečinil jsem to nikdy, neboť byla jsi dítětem a vše, co Tě obklopovalo, mohlo Tě uspokojovati. Leč nyní, ač v mladém ještě věku, vstupuješ do stavu manželského, v kterémž Tě mnoho očekává povinností... Ženě jest splniti vážné povinnosti, neboť stane se ona chotí, matkou i občankou... O tom posledním nezapomínej nikdy a měj to na paměti, že *nebude jediným Tvým posláním šití, praní i příprava jídel pro muže*. To vše jest potřebné a nezbytné, bez toho obejiti se nelze, než jako žena-občanka budeš míti závazky, kteréž pro mladý svůj věk ještě nepochopuješ úplně, jež Ti však muž Tvůj na mysl uvéstí se vynasnaží... Vím o tom, že jsi se od chvíl poznání se svým příštím mužem upřímně oddávala vzdělání – neměj však za to, že není ti již potřebí dalšího vzdělání... Tvůj muž, neklame-li mne můj o něm názor, dovede Tě dále vzdělávati, čemuž buď tím povděčnější, čím více jest nutno míti na zřeteli, že vědomostí nikdy není dosti a že učiti třeba se po celé živobyť. Pomni, že budeš matkou, že vychování a první vzdělání srdce Tvých dětí Tobě náležití bude, že první city dětem vštěpené jsou podstatou jejich celého budoucího života *občanského*. Snaž se tedy vzdělávati svou mysl i svůj cit, kteréž z rodného domu vynášíš zajisté v neposkrvněné čistotě... *Příšlí muž Tvůj jest úředníkem, ale nesmí o tom zapomínati, že dříve byl člověkem, Slovanem, Čechem, a již tím že blízce jest spojen s námi; nevím, odhodlá-li se, přebýváje nyní na naší zemi,*

stati se její občanem, ale zdá se, že země naše má tolik půvabu, tolik síly přitahující, že i z cizích národů přichozí již na vždy v ní zůstati touží... Jako žena úředníka vstoupíš do společnosti docela nové, spatříš tam, co jsi dosud neviděla, nalezneš zkažení, marnost, vynášlivost, zejména mezi ženami. Strěž se následovati je v módách a domácích vydejích, neboť muž Tvůj, jsa odkázán na skromný důchod, nemohl by jej zvětšiti poctivým způsobem a čistým svědomím.

Nyní nezbyvá mně již nic jiného, než přátí Vám oběma jak nejšťastnější budoucnosti a prositi Tě, abys nezapomínala upřímně Tě milujícího strýce Teofila.

Dne 19. července 1841.«

Brzy potom odbývala se horoucně vytoužená svatba. Sňatek konal se dne 22. srpna roku 1841 v idyllické dřevěné církvi ve vsi Korniči nad Prutem. Památný tento obřad vyličuje zase sám K. V. Zap ve svých již svrchu jmenovaných »Cestách a procházkách«. Odhaluje důvěrně krásný obrázek:

»Zdá se, jako by jen povídkáři a dramatikové privilegium měli, k závěrkům svých útvorův ženiti a svatby strojiti; nevidím, proč by to cestopisci zabráněno býti mělo? Na vzdor všemu zvyku skončím i já tedy své cesty a procházky svatbou, byť by se i zdálo, jako by se tu vzala pro nic za nic... V měsíci srpnu strojila se v tomtéž dvorku znamenitá svatba. Již byl plný dvůr vozů a čeládky, v malých komnatách příbytku hemžilo se množství hostů, strojila se nevěsta, družičky s vděčným úsměvem na družby se dívaly. Všickni příbuzní z blízka i z daleka, a lepší částka okolních statkářů a honorací sem se sjeli, a šestá hodina odpolední k sňatku ustanovená se blížila. Vstoupila nevěsta před shromážděné svatebčany, krásná jak růže, a nevinná jak lilie; bývá ovšem každá nevěsta obyčejně krásná, ta ale bez odporu mezi všemi skutečně co královna se skvěla. Již předjíždějí kočáry, bryčky a vozíky před vchodem, nevěsta po boku ženicha rodičům k nohous padá a o jejich požehnání prosí. Výjev tklivý mnohé slzy vynutil. Jede se do blízké

vesnické církve, nevěstu vedou dva družbové, ženicha dvě družičky k oltáři; tu již kněz z Kolomyje objednaný je očekává, a stojí uprostřed mezi carskými vraty, dle obřadu římsko-katolického kostela na věky spojuje. Přání strýcův, stryjanek, tetiček, sestřencův a bratrancův, všech ostatních hostův přijímají při východu z církve; doma jim vychází vstříc matka mladé žínky s chlebem a solí v rukou, s přáním, aby jim toho v hospodářství nikdy nescházelo, a oni dlouho v štěstí a spokojenosti se radovali. Teď nastala hostina, po hostině tanec. Jeden ze svatův objednal potají zablotovské židovské hudebníky, cimbalistu, dva houslisty a basistu. Jak mile fortepiano učinilo přestávku, ozvali se oni ve vedlejším pokoji, a nyní teprv začala se veselost. Byla to veselost, jaká bývá všude, když se Poláci veselí, hlučná a bujná. Tancováno střídavě mazur i valčík, mezi tím také kolomyjku a sumku, obě ale mistrovsky, ideálně. To trvalo dlouho přes půlnoc; potom se všickni, kterým se lůžek nedostalo, po pokojích na ustlanou slámu položili, nedělavše si z toho docela nic, antě v polských, obyčejně nevelkých dvorech při častých a četných sjezdech jinak býti nemůže.

Druhého dne před polednem ještě větší díl hostů pohromadě zůstal. Teprv po obědě někteří odejeli, bližší přátelstvo ale zůstalo až do třetího dne, a všickni až do posledního, který pozdě k večeru ze vrat domů vyjížděl, jednohlasně osvědčovali, že to byla svatba jak náleží pořádná a pěkná.«

Byli svoji!

II.

Spolu ve Lvově. – Styky s Čechy a práce literární. – Adam Rościszewski z Rościszewa. – Krajané. – Návštěva Karla Havlíčka roku 1842. – Jeho úsudek o Honoráte a Polkách vůbec. – Dceruška Bronislava.– První zármutek.– Naděje r na přesídlení do Čech. – Literární prvotina v českém jazyku. – Úvod k »Obrazům z mé otčiny«. – Přesídlení do Prahy (1845). – Loučení. – Památky. – Odjezd.

Několik dní po hlučné a veselé svatbě odjeli Šťastní novomanželé do Lvova. Půvabná Honorata, nepřekročivši ještě 16. rok svého mladičkého věku, opustila prahy rodinné, ne navždy sice, neboť navštěvovala občas malebné krajiny podkarpatské, ale ničím nezkalené blaho panenských let nevrátilo se jí ani tam již více. Český vlastenec, vždy prací přetížený, odvezl si mladou ženušku do velikého města, kde ihned se začínal život vážný, propletený mnohými zkouškami a zkušenostmi. Není pochybnosti, že Honorata, oddána chotí svému celou duší a celým srdcem svým, vpravovala se rychle i obětavě do všech povinností, stále upřímně toužíc kráčet životem dle rad strýce svého Teofila Wiśniowského. Nepatrný důchod manželův stačil ovšem jen na život velmi skrovný a neokázalý, ale rozumná a milující žena uměla se smiřovati s každou nutností. Střídmé majíc požadavky nehledala štěstí za krbem domácím. Za to tím čilejší a pravidelnější styk udržovala s milenou rodinou, čehož krásným svědectvím jest množství vzájemných dopisů z té i z pozdější doby pocházejících. Vane z nich neskonale něžná, dětinnou láskou oplývající mysl stejně horoucně milované dceři. –

Manžel prováděl mimo úřad život dokonalého literáta a vlastence. Udržoval stálý styk s předními národními horlivci v Čechách, zejména také s nesmrtelným Šafaříkem, který náležel k jeho nejvzácnějším přátelům, s Erbenem, Storchem, Vocelem, Tomkem a mn. j., přispíval drobnějšími příspěvky do časopisů

českých a připravoval do tisku i některé obsírnější práce své, jmenovitě »Cesty a procházky«, jež zakončil následovně:

»Nyní musím ještě k závěrku před laskavým čtenářem jedno vyznání učiniti. Právě an to píši, dívá se mi přes rameno mladá osobička, přihlížejíc zvědavě, co to opět spisuji. Jest to ta samá černoooká panenka, které jsem se před lety ve Lvovském divadle pro nezdvoriťnosť hejsků ujímal, kterou jsem pak nenadále v P ... vickém kostele na mši spatřil, která později v Zablotově z Konráda Wallenroda česky se učila, která konečně byla tou nevěstou na výše popsané svatbě, – někdy panna H... a nyní má milovaná žena.«

Vedle toho obcoval přátelsky také s polskými spisovateli, z nichž vzpomínáme jen Bielowského a Szajnochu. Janusz Rościszewski z Rościszewa (1774-1844), vřelý příznivec Čechů, čestný člen společnosti českého Musea, zakladatel Matice české atd., byl Zapovi přítelem již od samého začátku pobytu jeho ve Lvově.³ Šlechtnému tomuto příteli národa českého věnoval Zap velmi vděčnou vzpomínku, uveřejněnou v Pražských Květech r. 1844 (str. 607). Z krajanů častými hosty u Zápů byli Karel Pichler, Frant. Jachym, Rittersberg, Hanuš a Josef Karel Marek. Byli to přátelé veskrz vlasteneckého smýšlení, kteří tvořili po celou řadu let jádro české kolonie ve Lvově. Pichlerova manželka, rovněž Polka rodem, náležela toho času k nejdůvěrnějším družkám mladičké Honoraty.

Ke konci r. 1842 zjevil se ve Lvově náhle Karel Havlíček. Cesta jej vedla sice přímo do Moskvy, ale pasovní nehody přerušily nade vše očekávání jeho dalekou pouť. Na štěstí našel útočiště v Zapově domácnosti, kdež velmi přátelsky byl přijat a jistě mnoho chvil příjemně zažil. Jak se našemu nezapomenutelnému Karlu Havlíčkovi v polsko-české domácnosti vedlo, a co bystrý jeho zrak tam shledával, toho velice vítaný doklad nalézáme ve vlastním jeho

³ Již roku 1837 napsal Adam Janusz Rościszewski »ku cti« Zapovi plný chvály a přízně verš :

Do W. Pana Karola Wlad. Zapa.

Niemasz rzeczy przyjemniejszych: Módz godne pisać pochwały;

dopise.

Píšeť Havlíček dne 12. listopadu r. 1842 příteli svému Girglovi ze Lvova do Prahy toto:

Bo pocziwszych, światlejszych

Jest poczet w swiecie zbyt maly;

Tobie dobre Nieba daly

Należec do usilniejszych,

I pocziwszych i światlejszych;

Stad należec wiecej chwały.

A kiedy tam rozpoczynasz

Kedy drudzy ukończyli,

Slawa Tobie; – a nam milej

Ześ jest z nami, jako by nasz. –

Pamietajac: to coś zrobil,

Coś zamyślal, przysposobil;

Bóg, checi, sil, niech dodaje

Bys dokonal, coć zostaje.

Adam Janusza Rościszewski.

Lwów 28. ledna 1837.

»Nyní sedím ve Lvově a bydlím u p. Zapa, jehož snad podle jména znáš a ještě lépe bys znal, kdybys pravidelně Musejník čítal.

Cvičím se v polské národnosti, t. j. učím se hodně zdvořile s paními mluvit, učím se od nich tančit krakoviaka a mazura, a žvatlat tím akcentem jako ony (dávám ale při tom, jak se na budoucího moskevského učitele sluší, hodně pozor, abych se do některé nezamíchal), od pánů se učím bibliografii, po malorusku mluvit a arak neb non spiritus pít, v ruském zdejší semináři se učím poznávat poměry církve jejich k naší (t. j. katolické). Jím: klusky, burák, okurky s medem, pšenici vařenou s mákem, bukovinskou polentu a huculskou bryndzu, pohankovou kaši et similia. Poznamenávám quoad eruditionem dom. auscultantis, že má pan Zap půllétou dceru a 17 ½ letou paní a to sice velmi krásnou, jak se sám přesvědčíte, neboť má naději co nejdříve do Prahy přesazenu býti. Pak se na ni podívejte, jest *čarnobriva*, jak Rusíni mluví (dcera šlechtice z Bukoviny), umí tedy i malorusky, a česky jí p. Zap velmi dobře naučil, jak se dá velmi lehko mysliti. *Německy neumí ani slova*, jen po francúzsku, toť víš, že to byla u českého vlastence první dobrá vlastnost' a hned se mi tím také pochlubil. Polky se velmi lehko spřátelí, tak že jsem byl hned za týden u p. Zapa jako doma; tím snadněji proto, že bývám od 8 do 2 jediným společníkem paní, když Zap v kanceláři bývá. Polky jsou velmi upřímné a svěří se se vším, a mně tím více, že mám být tím v Moskvě, čím jest p. Zap ve Lvově. Ona mi celou historii své lásky s nejmenšími maličkostmi vypravovala; mají se velmi rádi. Mnoho jsem se naučil, čeho se jindy člověk jen sám z vlastní praxe dozví a jmenovitě ty. Jest to pro mne velmi příjemný život, jsme sami tři (excepta malinká Bronislávka); a proto, že oba jsou se mnou již velmi dobře známi, nepovažují mne za cizího. Vidím ovšem, že jest mnohem těžší radovati se s radujícími (bez závidění), než útrpnost' míti s nešťastnými. Bůh sám Ví, proč raději snáším nelibosti než touhu po štěstí. Já aspoň, dokud mám co trpěti nemilého, sám se v duchu s sebou zakládám, že to a ještě více snesu, ale lakomost' a chtivosť po ideálním mém štěstí tak mne moří, že ani Spielberg tak nemůže – děkuj Bohu, že to píšu v jazyku mi posud nezvyklém, sic bys jistě přes půl hodiny variace o tom samém themu slyšel. – Milý brachu! není to žádné paradoxon, co já o

Polkách smejšším. Polské paní jsou paní, pyšná, královská stvoření a v plné důvěře k své důstojnosti tolik si dovolují, že by naše povážlivé panenky se při všem, co Polka po celý den mluví a dělá, pořád jen červenaly. Polka se pranic nebojí, co si o ní mužští pomyslí, ona nevydělává a nevyprošuje sobě dobré mínění, vážnost u mužských, ale vynutí, abych řekl, poroučí si, že ji musíš ctít anebo milovat. – Polka všem mužským poručí a jen jediného poslouchá; jak to as láká stati se pánem takového pyšného panského stvoření. «⁴

V Havlíčkově listě, jenž sám o sobě znamenitě posvěcuje blažené dny Zapových manželů, zmínka se děje o »půlroční dceruše Bronislave«. Velká to byla zajisté útěcha milujících rodičů, ale bohužel, štěstí to trvalo jen krátce.

V »Památníku« čili albu, o němž byla již zmínka učiněna, nalézáme dojemnou památku po prvním dítěti cituplné Honoráty. Jest to list papíru, k němuž připevnila zarmoucená matka svitek dětských vlásků. K tomu připsala vlastní rukou:

»Památka po mé nejmilejší dceruše Bronislave. Narodila se dne 8. června roku 1842 a zesnula dne 25. led. 1843. Zůstává po sobě matce věčný žal a stesk.

Honorata Zapová.«

Byla to první bolestná rána, která stihla Honorátu.

V témž albu nalézáme zároveň památku po Havlíčkovi:

»I v polských sadech ujmul se kvítí, jemuž neznámé české slunce svítí.

⁴ Ze života Karla Havlíčka. Od Václava Zeleného. Osvěta. Ročník III. díl I. 1873 str. 18. K tomu dodává Václav Zelený: Že choť Zapova, žena vzdělání na ten čas nevšedního a mravů velmi ušlechtilých, mladíku vyššího života společenského docela nepovědomému musila jevit se ve světle jakémsi vzácnějším, ano že jej přátelské rozmluvy s paní bystrého ducha a obyčejův uhlazených společensky vzdělávaly a povznášely, rozumí se samo sebou a jest i z listu výše položeného dosti zřetelně viděti.

Ve Lvově, prvního ledna 1843.

Karel Havlíček Borovský.«

K tomu dodáváme, že Havlíček zachovával své Lvovské přátele vždy ve vděčné paměti. V pozdějších letech opět se v Praze sešli a udržovali přátelský styk až do smrti. Jmenovitě r. 1818 a 1851 Havlíček přátelství své znamenitě osvědčil, jak později ještě doložíme.

Zatím vzdělávala se Honorata po boku svého chotě neúnavně a zejména také v češtině činila pokroky přímo překvapující. Současně seznamovala se pilně s českým životem, jehož mnohé stránky bedlivě poznávala již nyní z českých knih a z rozmluv s chotěm i jeho přátely. Byla to nejvhodnější příprava pro příští pobyt v Čechách, po němž Zap z pochopitelných příčin stále toužil.⁵ Honorata, jakkoli nesmírně lnula k rodné zemi a nerada na to vzpomínala, že dříve nebo později bude jí vzdáliti se daleko od rodičů a míst, v nichž strávila nejšťastnější léta mládí, přece podvolovala se ochotně životní potřebě a tužbám svého muže. Na listu, který psal Zap v srpnu r. 1842 svému otci do Prahy, nalézáme tento srdečný český přípisek Honoratin:

»Drahý otče! Tisíckrátě Vás líbám s mojí dcerou (Bronislavkou).

⁵ Vlastenci čeští s Palackým v popředí přáli si toužebně, aby Zap brzy vrátil se do Čech, a velmi příznivě líčili mu vyhlídky do budoucnosti. Tak na př. K. J. Erben píše Zapovi v únoru r. 1842:

»Rozmilý příteli, velectěný vlastenče!

. . . Ačkoli pak z rozličných a velmi zajímavých pojednání Vašich, kteráž čas od času v našich časopisech s velikým potěšením srdce svého čítám, jasně spatřuji, že táž čistá a vroucí láska k milé vlasti naší české, kteráž srdce Vaše cele plnila, když na břehách Vltaviných Jste přebýval, ani tam na nivách Pokarpatských nevychladla, nýbrž roztoužením ještě více se rozmohla, a snad i původ řečeným spisům Vaším dala; nikoli předce zapřítí nemohu, že *my zde všickni*, kdož známe Vás, mladí i staří, tím více Vás mezi sebou míti bychom sobě přáli, čím více u vzdálenosti ducha Vašeho tak prospěšně pro literaturu naši rozvíjen“ se spatřujeme...«

Velmi nás soužilo, že jste nám tak dlouho nepsali, můj otče. Každé Vaše psaní jest nám tuze drahé; prosím, odpište brzo, neboť myslím, jestli jste nebyl nemocen? Já velmi toužím, bych mohla Vás brzy viděti a s Vámi společně žiti. I tak bych chtěla celou rodinu drahého Karla znáti. Buďte zdrav, milý otče, a nezapomínejte o své dceři, která Vás tuze miluje. Drahé sestry líbám.

Honorata. «

V týž čas píše Zap strýci svému do Prahy, »že má ženu nad míru jemnou, že je šťasten a že si jen přeje, aby tak, jak nyní, šťasten byl do smrti«.

V létě r. 1843 odebrala se Honorata ke svým rodičům na venek, hlavně k vůli zotavení. Rozloučení své, ač jen krátké, těžce nesli oba manželé. »V prvních dnech po Tvém odjezdu,« píše Zap své choti dne 16. května 1843 ze Lvova, »tak se mne po tobě stýskalo a tak mně bylo smutno, že jsem nebyl schopen žádné práce. Na štěstí obdržel jsem mnoho nových knížek, a ty rozptýlily mou mysl.« Manžel v samotě své se »trápí a hryže« a touží, aby již již raději se vrátila.

Zajisté také choti stýskalo se po manželci, čehož svědectví nalézáme v pozdějším listě Zapově. »Píšeš mi, že se Ti stýská po mně. Vidíš!« Patrně též z těchto listů jak velice již zajímal Honorátu veškeren český život, neboť žádala si vždy zprávy o něm podrobné i důvěrné, čemuž ovšem manžel s radostí vyhovoval. Tak sděluje Zap své manželce důrazně, že »Palacký poručil jej z Vídně pozdraviti a že si jej přeje míti v Praze«.

Vrátivši se pak zas do Lvova, pomýšlela Honorata již na svou prvotinu literární, která brzy potom skutečně spatřila světlo světa. Jsou to jmenovitě „*Obrazy z mé otciny*“, kteréž sepsala ke konci r. 1843 ve Lvově a uveřejnila v *Květech*, národním zábavníku pro Čechy, Moravany, Slováky a Slezany, vydávaných v Praze (1844, číslo 9-13.). Práce tato zamlouvá se prostoduchým tonem vzpomínek, v níž mladička spisovatelka líčí krajinu a lid svého rodného, srdečně oblíbeného Pokutí. Honorata uznala za dobré

předeslali ku svým *Obrazům* krátký úvod, jímž tušíme poprvé představuje se českému obecnstvu. Ohlašuje se vlídně a přívětivě takto:

»Osměluji se podati českému obecnstvu mdlé nástiny svého nezkušeného péra, jistou důvěru v srdci chovajíc, že je laskavě přijmete. Jsou to některé obrazy z mé otčiny, s oné strany rozlehlých zemí halických, kteréž je v obecném životě Pokutím nazváno - z onoho kouta naší země, který nejdražší památky mé mladosti a prvních dojmů světa v sobě chová. Drahá to země srdci mému, řekla bych pravý ráj, kdybich se obávati nemusila pochybného úsměchu Vašeho, draží bratři a sestry, ježto honosíte se vlastní tolikými přednostmi přírody nadanou, takovou vzdělaností se skvějící, což já ovšem poněkud jen tušiti, ale i v celém smyslu slova toho ceniti mohu. Odpusťte tedy smělosti mé, že se z dalekých, málo známých končin k Vám hlásím, a nepohrdejte mnou co cizozemkou, která si tolik na Vaší známosti zakládá, neboť čítajíc a slyšíc chvalné ohlasy Vašeho počínání, Vašich smělých pokroků na dráze lidskosti a pravé národní osvěty, plesám tak upřímně, jako by se to mých vlastních krajanů, mé vlastní otčiny týkalo. Ba ovšem, že se týká; neboť i daleké krajiny zakarpatské mají společný úkol slovanské osvěty vyplniti, i tu musí konečně proraziti slova čistolidských zásad a všeobecné platnosti sobě vydobyti...«

Tím vstoupila paní *Honorata z Wiśniowských- Zapová do české literatury*. Toho času tisknul se také již Zapův spis »Cesty a procházky«.

Naděje na přesídlení do Prahy sice stále zaměstnávaly myslí manželů, ale uskutečnění samo protahovalo se vždy znovu. Že také Honorata nepřestávala se připravovati na konečné přesídlení do Prahy, toho ještě jedno pěkné svědectví nalézáme v opětném českém přípisu, zasláném do Prahy na dopisu mužově k otci ze 24. června 1844:

Předrahý otče! Neuvěříte, v jak velké toužebnosti zůstávám. Nezbyvá mi nic jiného, než na potěšení své několik řádků k Vám napsati, předrahá rodino. Měli jsme naději, že k Vám brzo přijedeme

a že budeme šťastněji spolu žiti, ale zatím nic z toho. Těšila jsem se velice na to, přála jsem si toho nejvíce, abychom byli Vám ve Vaší starosti jedinou potěchou a podporou. Nejednou o tom přemýšlíme, jak těžko Vám musí býti v tak veliké starosti ještě sloužiti a cizí příchutě snášeti. Což dělat, když jinače býti nemůže. Co dělají sestry, jak se jim vede? Pro ně bych nejvíce chtěla býti s Vámi, aby přece měly nějakou ženštinu, která by se s nimi obírala. Chtěla bych býti na místě Vaší druhé synové. Odpusťte, drahý otče, že já se Vám tak namítám samou sebou, ale mé vlastní srdce mi to káže, neboť rodinu svého Karla tuze miluji. Líbám Vás nejsrdečněji a zůstávám na vždy Vaší milovanou synovou.

Zapová.

Konečně po roce, na jaře r. 1845, splnilo se dávné přání Zapovo. Návrat do vlasti uskutečnilo úřední přesazení do Prahy.

Jemnocitná Honorata, ještě dříve než opustila domácí prahy, vyžádala si na památku od všech svých přátel »slova na rozloučenou«. Nalézáme tyto srdečné ohlasy přízně česko-polské v »Památníku«, který si Honorata přivezla také do Čech. Jsouť ony vlídným dokladem vřelé přízně, jaké požívala mladá paní netoliko ve své rodině, ale i v kruzích mužových přátel ve Lvově. Zajisté také česká kolonie Lvovská ztrácela odchodem Zapové přítelkyni vřelou i spanilomyslnou. Stůjž zde alespoň několik slov, zapsaných do Památníku *na rozloučenou*. Forma jest tu ovšem věc vedlejší.

Przeznaczenie tak mieć chcialo

aby wnuka Lecha

byla żona Czecha.

Idź że wiece droga, za tem przeznaczeniem;

Sa tam rodacy – bracia Czechy. Powitaja

cie, czulem uscisieniem, jak siostre.

Ich przyjazne strzechy przyjma cie z checia.

J. Wišňiowski, M. Wišňiowska.

Koronicz, 1. dubna 1845.

Przym najczulsze dziekezynienia za Twat prawdziwa przyjazú ku mnie. Bywaj mi zdrowa Najdrožsza! Zapomniej w krotce goriezy rozlciczenia, a przyjažni naszej zas nigdy. Nieba niech Ci zachowaja i na dal Twoje szlachetne, czule serce polskie.

Karolina Pichler.

Mezi Polkami Tys vzácnou
přízeň Čechům věnovala,
za Tvůj něžný soucit vroucí
lásku jejich odebrala:
Radostným Ti uvítáním
kyne Praha – mně jen všude
beznadějná touha po ní
průvodkyní smutnou bude.

Ve Lvově, 31. března 1845.

Josef Karel Marek.

S Bohem buď a pamatuj!
Hleď nás v mysli zachovati
Když nám nechce dál popřáti
S Tebou býti osud Tvůj.
S Bohem buď a pamatuj!
Půjdeš, spatříš Prahu drahou,
Ponoříš se v rozkoš drahou
Uvítaje domov svůj.
S Bohem buď a pamatuj!
Někdy z vlastenského sadu

K soudruhům Tvým do Lvíhradu

Duch se povynášej Tvůj.

S Bohem buď a pamatuj!

Stále budeš u nás dlíti,

V srdcích našich domov míti

V této víře pevně stůj!

S Bohem buď a pamatuj!

Lvov, 14. března 1845.

K. Pichler.

Několik dní po té nastoupili dalekou, namáhavou cestu do Čech. Po boku milujícího a milovaného muže ubírala se do Prahy na trvalý pobyt Polka vlastenecká, ohnivá, spanilomyslná, plná přátelského k nám smýšlení, šlechtných předsevzetí a krásných nadějí.

III.

V Praze. - Božena Němcová. - Stesk po vlasti. - Vzpomínky Karoliny Světlé a Sofie Podlipské. - Honorata na Slovanské besedě. - Sklamání. - Tehdejší poměry české a Honorata o nich. - Klevety, pomluvy. - Výstraha Rittersbergova - Anna Hlavsová, anděl strážný. - Nedělní literární schůzky u Zapů a vznik archaeologického sboru. - Literární práce. - Paní starostka Miedzyřícká. - Obrazy ze života Rusínů Nadprutských. - Předmluvy. - Vzpomínka na mládí. - Věnování Vlastirnily Růžičkové. - Poprava strýce Teofila. - Bouře r. 1848. - Útěk z Prahy do Kolína. - Založení spolku Slovanek. - Honorata jednatelkou. - Přízeň v kruzích šlechtických. - Hanuš hrabě Kolovrat Krakovský. - Kníže Jan Lobkovic. - Nešetrní lidé. - Návštěva domova a vlasti.

V Praze očekávali příjezd Zapových manželů s všeobecným napjetím a s upřímnou zvědavostí. Zejména v kruzích vlasteneckých mluveno rádo o polské ženušce českého spisovatele, již předcházely z Polska zprávy co nejlichotivější. Vlastencům zamlouvala se již předem jako »česká« spisovatelka a horlivá vlastenka zároveň. Nikdo nepochyboval, že příchod její do Prahy stane se zcela podstatným obohacením skrovničkého tehdejšího života českého. Kromě toho pověst o nevšední kráse nemálo jí získala přátel v kruzích národně smýšlející omladiny.

Když pak Honorata zjevila se v české společnosti poprvé, zalíbila se okamžitě všem pravým, osvíceným a vzdělanějším vlastencům a vlastenkám českým. V současných dopisech našich vynikajících mužů a žen často se činí vzpomínka o Polce, mezi Čechy právě přibývší, která ihned zaujala ve společnosti stanovisko jaksi veřejné a vynikající. Živá a čilá povaha Honoratina sama přispívala k tomu, že nepoměrně záhy vnikla do společnosti hlouběji, než by za daných okolností bylo možno se nadíti. Již 20. května roku 1845 odpovídá Božena Němcová Antonii Čelakovské na dotaz, viděla-li se již s paní Zapovou takto: »Paní Zapovou jsem před několika dny u paní sestry

poznala. *Jest to něžná žena s přemilým okem. Již se jí prý nestýská.*“

Tedy již tehdáž kolovala pověšť, že mladé paničce sotva z Polska přišedší se *stýská*, o čemž mnohé tehdejší dámy nepochybovaly a všelijak nepřívznivě vykládaly. Tento stesk po vlasti pohříchu neopouštěl Honorátu do smrti, pronásledoval ji stále a citelně ztrpčoval její život. Rozněcovala jej nejen nesmírná rozličnosť tehdejších poměrů českých, jimž Honorata dlouho přivyknouti nemohla, jak ještě níže doložíme, ale i trvale znepokojující listy matčiny z domova, které stesk dceřin stále jen živily a bolestně podněcovaly. Zatím však Honorata, účastna jsouc zároveň s chotěm svým všeho současného života českého, vcházela čím dále, tím v bližší styk s naší veřejností. Poznávali ji a ona nás.

»Nelze si pomyslit krásnější způsob,« praví Karolina Světlá ve svých znamenitých vzpomínkách,⁶ »lahodnější mrav, než jakými se Zapová, jsouc u své příbuzné, hraběnky Potocké, v nejvyšších kruzích aristokracie polské vychována [sic], honosila. Okouzlovala nejen svou v pravdě polskou grácií, svou dokonalou znalostí požadavků, kterýchž vznešený svět na dámu činí, ale i zejména nelíčenou srdečností svého chování, neodolatelnou upřímností v každém jejím slově se jevící...« Není nezajímavo, že bylo tehdáž v kruzích Pražských rozšířeno, jak ze vzpomínek paní Světlé na jevo vychází, jakoby Honorata byla vychována v ovzduší »nejvyšší aristokracie«.

Také sestra Karoliny Světlé, paní Sofie Podlipská, podobně vzpomíná společného půvabu mladičké Polky. Spatřila ji poprvé r. 1848 na Slovanské besedě na Žofíne, kdež zjevila se Honorata v národním polském kroji z temného atlasu kožíškem premovaného, s konfederatkou stejné barvy na hlavě. »Bylať v úplňku své neobyčejné krásy,« praví paní Sofie Podlipská. »Byla vysokého vzrůstu, což však nevadilo její harmonicky lahodným pohybům. Byla bílé, perleťové pleti s nádechem ruměnným a černých, lesklých

⁶ Z literárního soukromí. Od Karoliny Světlé. Ženské listy, 1880, str. 128 atd.

vlasů co nejjednodušeji upravených. Její čelo bylo vyčnívající, mohutné, oči tmavočerné, sametové, s holubicím výrazem. Nos a ústa měla dokonalý útvar. Kolem úst hrál jí někdy čtveráčivý úsměv, který byl tlumen záдумčivým výrazem očí. V chůzi i při tanci klonila se trochu stranou s grácií dokonalou. Viděla jsem ji tančiti mazura. Tlačila jsem se blíže, abych ji viděla. Byla skromná, trochu záдумčiva té chvíle. Utrpení její národa tížilo na ni. Vznášela, vlastně klouzala se lehkým labutím hnutím, aniž nohy ukázala, kolem tanečníka při elektrisující hudbě. *Neviděla jsem jak živa nic tak čistě ženského, jak její zjev.* Tuším, že se byla brzo vrátila domů ze shromáždění, jehož byla perlou... Bylať to vskutku žena, na niž nelze zapomenouti. Mluvilať dokonale po česku s lehkým přízvukem polským, který byl hudbou v její slovech. Její zvucný mezzosoprán měl sílu a lahodu. Slova plynula jí lehce ode rtů. Často řekla něco šelmovského. Mluvila-li vážně, byl v tom přízvuk něžný, přesvědčivý. Nedělala však parádu s ničím. Věci šly jí příliš od srdce...« Jinde dí táž spisovatelka: »Postava její byla tak spanilá a imponující, že kdo jen jednou ji spatřil, sotva na ni kdy zapomněl. Na tváři její panovala dosti trpkým osudem odůvodněná tajuplná melancholie, oko její tmavé zářilo u českých žen velmi řídkým západem, svědčícím o vyšším duševním životě.«⁷⁾

Ale přistupme již k samému životu. Honorátu sklamaly české poměry naprosto. V tom tehdejší našem životě nehotovém, neproniklém a mdlém nenalézala Honorata ani štěstí, ani útěchy. K její stesku po vlasti přidala se nespokojenost, vyplývající ovšem z pohnutek nejšlechternějších.

Dokládáme neutěšené tyto okolnosti opět vážnými slovy Karoliny Světlé: »... Zap dovedl Honoráte nakresliti obraz tak vábivý, poutavý a zajímavý o působení, které na ni čeká v našich kruzích vlasteneckých, o plodné její v nich činnosti, jež neopomine míti v zápětí důvěrnější sblížení se obou bratrských národů, že

⁷ Polka mezi Čechami. Z paměti Sofie Podlipské. Slovanský Sborník. 1886, str. 496. Lumír, 1856, str. 42.

Honorata dlouho neváhala přiřknouti mu svou ruku, hotovujíc se do Čech jako *apoštolka vzájemnosti slovanské*.

„Podobalo se mi na počátku, že jsem do Prahy přibyla, abych každý její kámen slzami pokropila,“ pravívала mi Honorata, když o oné době se zmiňovala; neb brzo se jí objevilo, že zamilovaný ženich byl mysl své nevěsty příliš poeticky naladil, aby ji naklonil následovati ho do vlasti jeho. *Neshledávalať*, čeho byla zanícená jeho popisy obraznost! její očekávala, a zklamání stíhalo u ní zklamání. Vlastenectví Čechů se jí zdálo u porovnání s vlastenectvím její rodáků nad míru střízlivé, prosaické, bojácné, ba mdlé. V čem se vlastně jevilo, než v uveřejňování několika básní a povídek, kteréž se nemohly co do ceny literární ovšem s podobnými plody v literatuře polské, až na některé skrovné výjimky, měřiti? Při pozorování společenských poměrů našich nedařovalo se jí lépe. Přicházela stále na věci jí nové, netušené, nanejvýš jí *pobuřující*. Nemohla na příklad pochopiti, že bohaté dámy naše, vydávající několik set zlatých za turecké šály, tehdaž módní, považují za největší marno-tratenství koupiti knihu, neb dokonce předpláceti na některý časopis. Stejným ji naplňovalo podivením, že zámožné rodiny nechávají celou řadu pokojů svých prázdnou, stiskajíce se v nejtemnějším, nejnezdavějším bytu svého zákoutí, aby neporušily lesk jejich, v němž kochati se směla jen několikrát do roka škrobená, k okázalé svačině sezvaná společnost!. Nejvíce však jí bylo žasnouti, že choti a dcery zástupců intelligence, doktorů, profesorů atd., až na málo výjimek, dokonce se nezajímaly o rozkvět literatury, o postup umění, nevšímajíce si vůbec nejsvětějších důležitostí svého národa. Ztrnula, když byvši poprvé do větší společnosti pozvána, viděla, jak muži se zdvihají a se vzdalují, aby při pivě v některém hostinci o oněch zájmech si porozprávěli, kterýmižto hovory by prý jen dámy nudili, v důvěrnostech jejich jim překážejíce. Napjatě očekávala Honorata, o čem budou ony dámy tak důvěrně mezi sebou jednati, že muži plni ochoty a úcty před nimi se odstranili. Očekávala, že budou hovořiti o vychování dětí, o jejich tělesném a duševním prospěchu, o opravách, jež nutno v ohledech těch zavěsti,

a zatím se rozvlnil hovor, otáčející se pouze kolem nezpůsobů služek a pak o samých jen šatech, opět jen šatech a konečně o jakémisi pikantním klípku, jenž se stal zárodkem románu znenáhla vzrůstajícího do nekonečných kapitol, v němž nikoli psychologická stránka, vždy poučná a zajímavá, byla vždy osou, nýbrž zcela obyčejný, pranudný jen skandál.

Nebylať Honorata s to překvapení svoje nad novou touto zkušeností zatajiti, propůjčujíc mu slov opravdových, avšak nikoli příliš lichotivých. Nevědělať ještě, že nepovažuje každý za čestnou věc, opakovati nepříjemné věci těm, o nichž je slýcháme vypravovati, a ocitla se za tou příčinou v pravém pletivu *nejnejapnějších klevet*. Pakli jí byly její výroky vyčítány, tož se k nim nejen znala, ale odůvodnila je co nejdůkladněji a nejhrošivěji, z čehož povstávalo nové zas proti ní jítření...«

Ctihodná naše spisovatelka poukazuje tu na okolnosti, kteréž dotvrzuje také přátelská korespondence, zachovaná v Zapově pozůstalosti. Není nejmenší pochybnosti, že vlastenecká a při tom ohnivá Polka nedohodla se záhy s některými Pražskými paničkami. Zajisté čím upřímněji a vřeleji lnula k našemu národu, tím citelněji dotýkaly se jí všeliké stíny tehdejšího našeho života. Vystupovala všady přímě, majíc plné vědomí o ryzosti a spravedlivosti svých pohnutek. Již v polovici července roku 1845, tedy krátce po příjezdu Honoráty do Čech, ozývá se dávný přítel Zapův, spisovatel Rittersberg, v důvěrném listu z Volšince: »Vaší paní manželce račte ode mne pověděti, aby byla *nanejvýš prozřetelná* v kritice Pražských Ženštin, aby sobě neučinila tolik nepřítelkyň, že by potom sotva mohla v Praze žiti, a nechť se za tu radu na mne nehněvá. Však sám víte, že sice s Poláky člověk se může trochu vaditi a zas dosti často smířiti, ale u nás nepřítel právě vždycky zůstane nepřitelem...«

Nehod takových nesl zajisté také Honoratin manžel těžce, ale spravedlivě uvažuje okolnosti, nemohl jinak, než příčinu zla spatřovati v tehdejších neblahých, společensky nevyvinutých poměrech místních. Po roce stýskal si Zap důvěrně Rittersbergovi, »že v Praze manželce jeho *ubližují*«, načež 10. března 1846 odpovídá

přítel Rittersberg rázně: »Jestliže v Praze Vaší manželce ubližují, tedy jste muž a máte se jí zastati.«

Přes to vše vpravovala se Honorata ponenáhlu do českých obyčejů a nových potřeb života, ač při tom věrna zůstávala všem svým ideálům i tužbám. Bojovala proti předsudkům a vytrvala na svém stanovisku do posledního dechu. V kruhu tehdejších vlastenek našla si ovšem během času také takové paní a dívky, které její tužbám porozuměly a v těžkých chvílkách života sdílností jí ulehčovaly. Z nich připomíná paní Světlá především slečnu Annu Hlavsovou, nejvdělanější a nejhorlivější toho času vlastenku českou. Otec její, nejbohatší to tehdáž v Praze mlynář, nedovoloval ve své po staroměstšanskou spořádané domácnosti, aby dcera jeho přese všechny nevšední svoje schopnosti vybočila z dráhy dívkám onoho času vyměřené. Nesměla se mu s knihami a touhou po učení ani vytasiti; nezbývalo jí tedy než v moučném skladě, kdež jí byl svěřen dozor nad krámskými, každého volného mezi prodejem okamžiku použití ku čtení.⁸ Šlechtnou Annu Hlavsovou nazývala sama Honorata svým *andělem strážným*, a ona to právě byla, která vpravovala mladičkou polskou paní do nových, neobvyklých poměrů. »Její strážný anděl naučil ji po česku vařit, po česku hospodařiti, po česku s lidmi nakládati, po česku výdaje a příjmy účtovat, a hle! za krátko se mohla Honorata *vyrovnali každé Pražské hospodyně*, a zahovořila si o služkách, tržních cenách, velkém prádle atd., kázala-li toho potřeba, tak virtuosně jako každá jiná měšťanská panička.« Skvělé to svědectví! Kromě toho stýkala se s Bohunkou Pichlovou, paní Fricovou, paní Palackou, Staňkovou, později s paní Světlou, Podlipskou a j. Nejraději však chodila k Šafaříkům, jichžto domácnost měla v největší vážnosti. V pozdějších letech přilnula zvláště vřele k spanilomyslné své přítelkyni Růženě Karafiátové a Anně Růžičkové, o nichžto se ještě zmíníme. Jinak však cítila se dosti osamocena, neboť žádného skutečného života společenského v Praze nebylo...

⁸ Z literárního soukromí od K. Světlé. Str. 131.

Jakkoli Honorata přizpůsobovala domácnost svou místním poměrům a vše podnikala, aby vyhovovala nevalně příznivým okolnostem, zvláště též hmotným poměrům mužovým, přece v jedné velmi podstatné stránce zachovávala vítězně své stanovisko. Byl jí v tom upřímně nápomocen její manžel, jenž nepodceňoval, co v Polsku dobrého a prospěšného shledal. U Zapů zavedeny pravidelné nedělní schůzky přátel a známých, při nichž Honorata zastupovala po polském způsobu úlohu blažené hospodyně. »Manžel její tedy neodcházel v neděli odpoledne kamsi do kavárny neb na pivo,« praví paní Světlá, »nýbrž sezval si kruh milých přátel k sobě, a Honorata vyčastovala je radostně onou výtečnou kávou, dle polského způsobu samovarem na stole před hostmi připravenou, v čemž byla pravou mistryní. Byliť to, jak dalece se pamatují, zejména pánové: Erben, Rittersberg, Staněk, Storch, Šumavský, Tomíček a Vocel, kteří u Zapů za nedělních zimních odpůldní k přátelskému hovoru se scházivali, a nejednou Honorata s pýchou o tom se zmiňovala, mnoholi z hovorů těch vyzískala, a že tyto schůze byly zárodkem, z něhož vyklíčil později sbor archaeologický, dosud trvajících.«

Což divu, že společnost takových horlivců národních a učenců českých stala se Honorátě školou stálého zdokonalování samy sebe a mocnou pobudkou dávno v ní vštěpených ideálů platného působení ku prospěchu národa a vlasti? Toho času čtla Honorata velmi mnoho, poznávala život i vážnou práci v něm z blízka. Zahořela tedy tím mocnější touhou také spolupůsobiti, zatoužila přispívati duchem i obětavostí k obrození národa, jenž znovu se hlásil k životu. Kamkoli pohlédla, všady spatřila pro sebe místa dosti pro práci nutnou i nadějnou, vyciřovala povinnosti, které se její ušlechtilé povaze a vlasteneckému smýšlení jen zamlouvaly. Ale žena ta cítila také schopnost, a rovněž pevné i vytrvalé vůle měla hojnost nevšední.

Poměrně nejsnadněji bylo spolupůsobiti literárně. Od roku k roku vážněji pochopovala poslání písemnictví, a dle tohoto také vytvořovala se její činnost literární, korunovaná ke konci dílem,

keré vyplnilo velkou i citelnou před tím mezeru v písemnictví českém. Zmíníme se ještě o něm.

Hned v prvním roce pobytu svého v Čechách uveřejnila v *České včele*, redigované tehdaž Karlem Štorchem, velmi půvabné obrazy ze života polské šlechty „*Paní starostka Miedzyryčská*“.⁹ Jsou to hluboce procítěné reflexe lásky k vlasti, jimiž spisovatelka zároveň ulevovala svému stesku. Činí před čtenářem vyznání zcela upřímné.

»Vzdálena jsouc z drahé vlasti své, začínám cítiti, jak ztráta její velmi bolestně doléhá na duši mou; vše, co mne v ní otáčelo od dětinství, návaem do ní se hrne. Žijíc v otčině mezi pravými a věrnými syny její, nepoznávala jsem, ba ani ceniti jsem neuměla drahé památky národnosti naší! – teď ale vím, jak je ceniti – víte-li proč? uhádnete zajisté. Teskno a smutno v duši mé po ztrátě toho, co mně v srdci rozjasňuje a připomíná uplynulé dny moje:

o jakže blogo, gdy listki rózy

w bratnim ujeciu przeánia raj wiosny!

a jakže gorzko, gdy powiew burzy

starga ich wezel bratnio – milosny.

Spadlemu lišciu szczešcia nie wrósy

lubego mája ušmiech radony

tula sie obcy po falach burzy,

miota mu wicher szczešcia zazdrošny «

Neměně upřímně vynořuje city své Honorata v *Obrazech ze života Rusínu Nadprutských*, uveřejněných r. 1846, rovněž v *České včele*, vydávané tehdaž již redakcí Karla Havlíčka. Spisovatelka opojuje se

⁹ Česká včela 1845 č. 93. atd.

sama vzpomínkami na minulé dni mládí: »Měla jsem překrásnou vyhlídku z pokoje svého v domě rodičův; taková vzpomínka mladosti své každému bude milá a drahá; tím dražší a milejší ale tomu, kdo se ve světě octnul daleko od otčiny, domova a rodiny. V hlubokém smutku jsouc často pohroužena vzpomínám si na ty uprchlé časy, na tu minulosť blahých a šťastných chvil, *nadějí a rozkoší*. Teď se ta minulosť mým očím v nejskvotnějším rouchu jeví jako v rozbouřených vlnách zdivočilé řeky Devise s ověncenými skráněmi, tak přede mnou vystupují léta dětinství mého – Ó vy léta, léta!... Často si tak přemýšlím, jsouc potopena v šťastné minulosti, a tyto myšlénky povznášejí se na perutích blaha, vznášejí se vysoko, pod to jasnomodré nebe, splývající s mlhami, lehounko a blaze houpají se po vlnkách nebeských; letí dál a dál, nad cizí a daleké země, octnu se i nad svou milinou (otčinou), nad mými záhony černé i ourodné země, nad těmi háji, co jsou tak krásně zelenou travičkou postlány; nad těmito roztomilými koberci buřeny pořádku Boží rukou zasazené... ubírám se ještě dál, letím nad hory a lesy, vidím všecko, i dvůr pěkně vymetený... ale najednou se mi zjevuje dům mých rodičů, vedle něho cesta, a při cestě studně. O jak mi srdce radostí přetévalo – ono tlouklo rozmanitě, všemi zvuky líbeznými, a ten tlukot proudí v těle, jako vír na vlnách mořských, prsa svírá, dech mi tají, let zbraňuje; ach, ono mi návrat do otčiny zvěstuje! I ta moje roztomilá zahrádka, v ní dokola topole. Spouštím se dolů a okénkem vlétnu do svého pokoje, všecko ještě je, jak bylo; běžím, hledám otce, matku, chci je zlíbat a objímat, hledám, hledám, ale darmo, jsem jako omámená, a když všecka místa jsem prohlédla a rodiče nenašla, aniž čeho, čím bych se potěšila a tesknoucímu srdci ulehčila, ó tenkrát vroucí slzy proudem tekly – procitnu – a před stolečkem sedím – na něm papír do polovice popsáný, ale nevím čím, čtu – místo vyhlídky z mého pokoje, i obrazův Nadprutských Rusínů zjevily se mi obrazy mých myšlének!«¹⁰

Takovým výlevům rozuměly ovšem jen její zvláště ušlechtilé

¹⁰ Česká včela 1846. str. 71.

družky, jako Božena Němcová, která téhož roku sděluje Antonii Čelakovské: »Nedávno psala mi paní Zapová. Jest to vroucí, přítulná duše, vlast' svou s celým srdcem milující...«¹¹

Tklivým způsobem projevila Honoráte pochopení a soucit Anna Vlastimila Růžičková, která jí napsala do Památníku následující verš:

Kýž mi nebe přeje

Vřelou láskou máje

Tobě nahraditi

Vlasti Tvojí ráje.

Věř, kdyby tak síla

Jako přání byla,

Každým dechem by Tě

Duše oblažila.

Ale nejen stesk po vlasti soužil nadšenou vlastenku. Roku 1846 ztráta druhého děcka »k smrti ji zarmoutila« (Němcová) a r. 1847 co nejbolestněji vzrušila mysl její krutá zpráva o popravě politicky kompromitovaného strýce Teofila Wiśniowského, téhož, jenž jí udílel otcovské rady na příští pouť životem. Zejména tato rodinná katastrofa velice zhoubně působila na její zdraví a temným mrakem zahalila mysl její.¹²

¹¹ Z let probuzení. Str. 35.

¹² V pozůstalosti Honoratině nalézáme lístek, kterým se dne 30. července r. 1847 loučil strýc Teofil s rodinou. Psán jest ve vězení dva dni před smrtí.

Takové útrapy dovršil pak bouřný rok 1848, jehož hrůzyplné dni zastihly mladou paní v nepřítomnosti manželově, jenž tehdáž dlel v Kopidlině co zemský komisař při volbách do sněmu. Máme pod rukou dva dopisy, charakterisující přímo zoufalé položení opuštěné paní. První list nenese sice datum, ale sám Zap, obdržev jej, připsal naň zřetelným svým písmem: »Obdržel poslem o půlnoci v zámku Vokšickém 17. června r. 1848.«

V největším rozechvění psala Honorata toto (česky):

»Můj nejdražší muži!

Věř mi, že nevím, od čeho mám začítí neb co dříve vylíčiti, přežila jsem strašné časy, ačkoli ještě nevím, přežila-li jsem je. Nevíme, co se ještě stane a co na nás ještě čeká. V neděli všude na rozích bylo ohlášeno, aby se v pondělí, to jest na druhý den svátků, lid sešel na Koňském trhu, kdež mše sv. sloužiti se měla. Po mši podával sobě lid ruce na znamení, že svorně spolu držeti bude a že se Windischgrátzovi zaprodati nedá. Po skončených bohoslužbách ubírala se část lidu s nevinnou myslí kolem generálního velitelství. Vojsko všude bylo rozestaveno a lid zpíval »Svatý Václave«. Vojsko pozorujíc to domnívalo se, že jdou na Windischgrátze, tedy střelili na bezbranný lid, načež v okamžení začali stavětí barikády. Prvního dne mělo vojsko vrch, dobylo aleje, železného mostu i jiných částí města, na železném mostě jsou rozestavena děla, střelba zněla strašně, vše se otřásalo - můžeš sobě představití můj stav.¹³ Náměstí před našimi okny bylo naplněno Podskalským lidem, dlažbu vylamovali, i mně přinášeli (kamení) do pokojů, aby odtud na vojsko házeli. V úterý střelba poněkud ochabla, ve středu rovněž... Lubomirski (kníže) sbít a uvězněn. Ve středu dostalo město vrch, studenti, Svornost' znamenitě se drželi. Garda zradila, přestoupila po největší části k vojsku, obecný lid a baby všady byli první... Tedy

¹³ Zapovi bydlili tehdáž zrovna proti Žofínskému ostrovu, v domě dosud stávajícím č. p. 1048 na Tylově náměstí.

ve středu žádalo město, aby vojsko opustilo Čechy, tedy odešlo, ale rozestavilo se na baštách Vyšehradě, Petříně, Letné a na Mariánských baštách. Na ostrově Kampě děla rozestavili, ostrov Střelecký myslivci obsadili, z ostrovů a z Kamy, Letné a Mariánských bašt na město stříleli. Kolem našeho domu postavili se mlynáři a stříleli na myslivce, tito na náš dům. Před tím protlačila se Hlavsová přes barikády k nám a vyvedla mne s dětmi k našemu strýci. Jakmile jsem opustila dům, letěly do naší ložnice koule. Štěstí, že jsem unikla. Dělovou koulí máme doma jen jednu. V tom přišel rozkaz, aby Windischgrätz složil velitelství a přijal je Mensdorf. V městě jest tedy ticho, ale barikády stojí a ještě větší budují. Zaklínám Tě pro Boha, přijed' co nejrychleji, zhynu ze strachu, strašně jsem seslabena. Radila bych Ti, abys sobě vypůjčil od někoho svrchník černý a kašket. V té čamaře neradím Ti vystupovati na ulici... studenti odložili čapky, garda klobouky, všechny oznaky pryč, tedy učiň i Ty tak. Nyní se nikdo neukazuje na ulici. Jen přijed' co nejrychleji, neboť nevíme, co se stane. *Máme-li zahynouti, tedy alespoň společně.* Pro Boha přijed', nezůstavuj ženu v takovém ohni. U strýce jest mi velice nemilo přebývati, nadává Čechům, ani to poslouchati nemohu. Děti jsou zdrávy, ale ze mne co bude, nevím. Moje položení jest strašné, žiti ve strachu a mezi nepřátelsky smýšlejícími lidmi, kteří hrozně brojí proti vlasti!¹⁴ Jen přijed', můj muži, abysme se ještě viděli... Svou Prahu milou nepoznáš více, zpusťována strašně.

Celuji Tě srdečně, přijed' rychle.

Honorata.«

Velice kritická doba a nesnesitelný pobyt v strýcově domě donutil Honorátu s dítkami prchat z Prahy dříve, než manžel mohl se do ní vrátiti.

¹⁴ Strýc Zapův, k němuž se Honorata musila uchýliti, byl německého smýšlení a nepřál českému duchu.

Svědčí o tom český lístek, adresovaný k důst. pánu Františku Wackovi, c. k. kaplanu dvornímu, biskupskému vikáři a škol. dozorcí, děkanu atd. v Kopidlině u Jičína.

»Nejmilejší muži!

Musila jsem utéci z Prahy, jsem v Kolíně u velebného pána Brejška, prosím tě pro Boha, do Prahy nechod', jenom co nejdříve sem do Kolína. Praha se bombarduje, hoří na mnohých místech. S Bohem, Tvoje žena

Zapová.«

K tomu připojeno (po česku):

»Prosím, Důstojný pane děkane, jestli můj muž není v Kopidlině, tak Vám zajisté bude povědomo, kde jest. Co nejdříve uvědomte ho, prosím Vás pro všechno, Vašnosti. Neopomeňte, do Prahy nesmí, neboť všichni utíkají. S úctou Vašnosti oddaná služebnice

Zapová.«

Brzy potom vrátila se sice uděšená Honorata se svým manželem do Prahy, ale zhoubné následky nesmírného rozčilení působily na tělo i duši její co nejškodlivěji. Od té doby nezotavila se úplně již nikdy, postonávala každoročně a cit její odtud často podléhal bolestnému vzrušení. Proto tím podivuhodnějším jest, že i po takových katastrofách, kteréž přece tak hluboko zasáhly do její duše a veškeré její ústrojí rozrušovaly, znovu k plodné činnosti a působnosti se vzpružila. Právě po bouřných událostech Pražských, na prahu zlověstné reakce vzchopila se chřadnoucí ta žena, aby opět příkladnou vytrvalostí zasáhla blahonosně do života českého národa. Došlať ušlechtilá

Honorata tehdáž zajisté již k plnému přesvědčení, že novému pokolení českému především potřebí jest národního vychování. Mělať ovšem na zřeteli zejména vychování našich dívek, tehdáž ve smyslu národním tak velice ještě zanedbávaných. »Chtěla se tedy zasaditi o důkladnou obnovu vychovatelství, tak aby z českých dcer

náležitým vzděláním a šlechtěním jich rozumu i citu vypěstovány byly vzdělané ženy, zdárné manželky a matky, věrné a horlivé *vlastenky*. O této rozsáhlé úloze promluvila nejprve ve schůzi žen, která odbývána byla r. 1848 v Praze v hostinci u arciv. Štěpána za tou příčinou, aby sestavena byla prosba za propuštění zajatých na svobodu. Tu Zapová chopivši se slova se zápalem a nevšední výmluvností o povolání ženského pohlaví řečnila a shromážděné vyzývala, aby se nyní zvláště náležitě vychování svých dcer ujaly. Následek této s nadšením přijaté řeči byl, že se utvořil *spolek Slovanek*, který o zakládání dívčích vychovatelských ústavů měl pečovati.«¹⁵ Honorata jala se skutečně neúnavně pro tuto svou zamilovanou myšlénku pracovati, přijala na se netoliko úřad jednatelky prvního českého ženského spolku, ale také horlivě razila cestu ženské otázce vůbec. Apoštolování její nezaléhalo úplně bez výsledků. I tu pochopili ji lidé šlechtetní a osvícení, upřímně dbalí blaha našeho národa. Zvláště zajímavo je, že vždy odhodlaná Polka udeřila také na kruhy šlechtické. Ušlechtilá její horlivost a jemný ton povzbuzovaly účinně mysl všech tehdejších upřímných vlastenců. Honorata dopisovala v záležitosti zřízení *dívčích vychovatelem* mnohým vynikajícím mužům českým, a jaký úspěch měla její vroucí, duchem čistého patriotismu prosycená slova, toho dokladem jsou nám dva památné dopisy, zachované z této doby v její pozůstalosti.

Výborný hrabě Hanuš z Kolovratů-Krakovských spěchal již v říjnu r. 1848 oznámit paní Zapové svůj vlastenecký souhlas:

»Velevážená paní!

Celou duší přiznávám se k náhledům, jež velecenným listem svým a přiloženým vyzváním dne 3. října t. r. jste mi projevila, že totiž doby nynější každému Vlastimilu za svatou povinnost ukládají, aby krásná pleť naše vychovala se v duchu národním.

¹⁵ Slovník naučný. Díl X. str. 261.

Neboť zajisté není liché přesvědčení mé, že pohlaví outlejší má na nás muže nejdůtklivější působení u rozněcování a pěstování citů i oumyslů přesně národních.

Velkodušné krajanky Vaše, paní velevážená! vždycky bývaly a jsou posavad výroku mému na svědectví. A proto mi dovolí Veleváženost Vaše, abych k základu Vašeho tak nadějného podniknutí přiložil sto zlatých co skrovný příspěvek, a spolu vyjádřil své upřímné přání, aby řízení Vaše ústavu tomuto bylo k všemožnému zdaru a přineslo ovoce hojné!

Vítaná jest mi příležitost tato, že Vám, Velevážená paní, na jevo dáti mohu, jak s úctou zvláštní jsem Veleváženosti Vaší k službám ochotný

Hanuš z Kolovratů-Krakovských.

Na Březnici, dne 26. října 1848.«¹⁶

Podobně ozývá se dne 22. listopadu t. r. kníže Jan z Lobkovic:

»Šlechetná paní!

Každé nové blaho, naší milé vlasti kynoucí, rozbuzuje v mé duši radost, již každý pravý vlastenec pocítiti musí. Protož schvaluji docela Vaši krásnou snahu; nepřeju si nic víc, než aby brzy naše děvčata sobě přivlastnily, co jim nyní Bohužel schází... Za krátký čas chci Vám dokázati, *jak na mne Vaše vlastenecká snaha působila.*

Lobkovic.«

Patrně, že Honorata uměla si mezi šlechtnými lidmi zjednati důvěru, kterou ji obdarovali skutečně všichni, kdož ji osobně a blíže poznávali. Že projevy takové nebyly jen výronem okamžité nálady, spatříme ještě později. Zejména hrabě Kolovrat zachoval paní Honorátě šlechtnou i účinnou přízeň i v okamžiku, kdy jednalo se

¹⁶ Na listě nalézá se monogram: český prapor ve věnci. Pod tím nápis: »Bůh je s námi, kdo proti nám.«

o podobný sice, ale již zcela soukromý podnik. Hrabě Kolovrat důvěřoval této Polce jako nejpřímnější vlastence české.

Pohříchu mnohoslibnému podniku, jemuž věnovala Honorata tolik péče, nedařilo se valně. Netoliko umrtvující reakce, ale i četná nedorozumění a osobní pletichy ve spolku vzniklé nedaly krásné myšlénce dospívali tak, jak si toho horoucí mysl Honoratina přála. Zase v cestu stavěly se steré překážky.

Zároveň veškeren veřejný život český podléhal stále větší a větší mdlobě. Známo, jaká ochablost nastala po roce 1848. Lidé slabšího ducha opět se vzdalovali od národních ideálů, podléhajíce nepřízni času. Honoráta bylo vyciřovati a spatřovati, že nejedna její dřívější přítelkyně nepřeje si s ní příliš důvěrného styku, jako s osobou příliš národně smýšlející. Však nebylo nikomu tajno, že manželé Zapovi žili v srdečném a blízkém přátelství s takovými lidmi, jako byl... Havlíček. Ovzduší veřejnosti stávalo se pod tlakem absolutismu ode dne ke dni těžší a život v něm pro Honoratu nesnesitelnější. Poměry se valně zhoršily, byly i *společensky* mnohem neutěšenější, než v prvních třech letech Honoratina pobytu v Čechách.

K tomu přidružily se ještě jiné, velice trpké okolnosti. Lidé nešetní, kterým Honorata nemohla se vždy vyhýbati v čas, dotýkali se velmi bolestně jejího národního citu, dotírajíce nevlídně na milovanou její Polsku. Přicházeloť tehdáž v jistých našich kruzích do módy velké slovanství osvědčovati sočením na Poláky, což mělo za následek zhoubné i nespravedlivé šíření rozličných předsudků. Honorata stýská si ve svých dopisech nejednou do citelné nešetrnosti, s jakou někteří lidé v její přítomnosti posuzovali polské záležitosti »nepochopující a neznající je«. Jmenovitě žalovala na nespravedlivé přenášení úsudků s politického stanoviska na veškeré ostatní národní a společenské živobyty svých rodáků. Sama jsouc horlivá a upřímná Slovanka, těžce nesla bolestný tento rozkol ve vzájemném smýšlení.

Kromě toho matčiny listy z domova a choroba otcova stále znepokojovaly dávno již rozrušenou mysl Honoratinu. Ostatně také

manželovy hmotné poměry způsobovaly domácí tíseň...

To vše rozněcovalo ponenáhlu nesmírnou touhu po domovu. Zatoužilaf Honorata celým svým srdcem a celou svou duší znovu vdechnouti do sebe vzduch podkarpatský, v němž vyrostla a žila nejkrásnější dni dětinného života. Podlehla úplně stesku neodolatelnému a jinak nezhojitelnému. Jedinou její myšlénkou bylo: spatřiti opět vlast' a rodinu.

Manžel dlouho se vzdíral tomuto úmyslu, posléz však spřátelil se s nutností přece.

V září roku 1850 vypravovala se Honorata s dětmi na dalekou cestu do milené vlasti.

IV

V rozloučení. - Jiné poměry ve vlasti. - Nová korespondence. - Zap profesorem. - Současné zprávy z Čech a Haliče. - Divadlo - Spolek Slovanek. - Výbor dam pro ženské vychování. - Gogolův Revisor - Udavačství v Čechách. - Zap před vojenským soudem. - Pronásledování redaktorů. - Honoratin článek o Huculech v moravské Koledě. - Útoky a kritiky. - Večerní Pražský list. - Poplach. - Aktor Jiří Kolár. - Havlíček hájí Honorátu. - Slovan. - Lumír. - Vzpomínky z rodinných stran. - Stesk po návratu do Čech. - Opětne loučení s rodinou a odjezd.

V Praze osamocen zůstal K. V. Zap.

»Nemůžeš sobě představití,« píše manželce své do Krakova, »jak mně smutno bylo po Vašem odjezdu. Celou noc jsem nespal a v myšlénkách provázel jsem Vás po všech stanicích... Když Jste odjely, hleděl jsem s bašt tak dlouho, dokud Jste mi s očí nezmizely. Doma bylo pusto a smutno jako po pohřbu... V neděli vyšel jsem si sám na Bílou Horu... Bůh Vás zachovej, líbám Vás v duchu a nezapomínejte na mě.«

Honorata zdráva přijela do Krakova, kdež stýkala se zejména s naším Jablonským a s Wincentym Polem, polským pěvcem »Pieśni o ziemi naszej«. On také první podal starostlivému manželu zprávu o šťastném příjezdu choti jeho do Krakova a další její cestě do Lvova (15. září 1850). Odtud nastává zase pravidelná a častá korespondence. Pochází z Kosova, kamž se byli rodiče přesídlili. Listy Honoratiny nasvědčují, že mysl její byla skutečně nesmírně rozrušena a že ani ve vlasti nenašla ukojení. Však ani ta jediná nejmilejší vlast' nejevila se jí již v té září jasné a čarokrásné, v jaké ji spatřovala v mladých svých letech. I tam rok 1846 a 1848 snesl těžký mrak na všecken život vnitřní i veřejný. Všecko sestárlo a sešedivělo. Nebylo již radosti a plesu, byly jen zkušenosti životní vážnosti. K tomu chatrné zdraví stále svíralo a znepokojovalo mladou paní. Vrátila se do vlasti duše bolavá v těle chřadnoucím...

Přes to však, že Honorata opouštěla Čechy v náladě svrchovaně roztrpčené, přece zůstavila v Praze půl své duše. S chotěm spojovala ji manželská oddanost i láska, s českým životem cit upřímné přízně. I tam pod Karpatami nepřestává ji zajímal, co se v Praze děje, o všem touží a přeje si stále vědět, co se v Čechách děje, v literatuře, v umění, ve společnosti, v politice. Do všeho jest již zasvěcena, vše jí je blízké, a proto také úsudek její bývá velmi často neobyčejně trefný. Zap, vyhovuje přání manželky své, proplétá dopisy podrobnými zprávami z českého života. Není, co by jí v tom směru nezajímalo. Rovněž vzájemná starostlivost“ o děti, o štěstí a zdraví všech společně v listech těchto dochází tklivého výrazu. Vřelými city rodinnými oplývají ovšem také listy manželovy, jehož jinak flegmatická povaha jeho roztouženosti a starostlivosti nepřekáží nikterak.

Ale sledujtež zde již ohlasy z důvěrných listů.

První list ženin z domova datován jest v Kosově ke konci měsíce září:

»Milý Vladislave!

Dne 20. t. m. přijela jsem do Kosova, potud šťastně, že nikdo z nás ani krku, ani jiné části těla sobě nezlámal. Děti jsou zdravý, ale já v ubohém stavu se nalézám – ani sil, ani zdraví, ani pořádku, ani výhod se mi nedostává. Nevím, co to bude, zdá se mi, že tu cestu hořce zaplatím....« Pak naříká si na rozličné nesnáze a nic příjemného muži svému nemůže sdělit.

Za to první obšírnější list mužův ze dne 4. října 1850 obsahuje vedle jiných zpráv jednu zvláště potěšitelnou. Vysvítá již ze samého oslovení:

»Velmožná paní profesorová!

Milá ženo! Tedy jsem již profesorem s platem 900 zl. Posledního září oznámil ministr Thun telegrafem, že bude vyšší reální škola

založena, aby se to v Praze ohlásilo, a že druhého dne již vše písemně a cestou pošty dojde. A skutečně, v úterý v poledne došlo vše, jak vzhledem školy, tak vzhledem mne, vše jak si to Wenzig přál... Do úřadu již nechodím... Popiš mně vše o sobě, o Svě cestě, o dětech i příjezdu Vašem do domu rodičů tak podrobně, jak já se snažím Tobě vše sdělovati. Ale k Tobě volám při tom tři slova: *šetř se*, za druhé *šetř se* a za třetí *šetř se!* Po cestě měla Jsi se na několik dní do lůžka položit a odpočinouti. Rodičům vyříd' moji úctu, rovněž všem příbuzným, s kterými se uhlídáš; děti i Tebe tisíckrátě líbám a posílám Vám knížky, dorty a cukroví. Nechať Vám to chutná, jako z Prahy od tatínka. Bůh Vás zachovej.

Vladislav. «

Tu také nalézáme zmínku o divadle: »0 budování zvláštního divadla se nyní mnoho mluví. Sestavili zvláštní výbor, do něhož vcházejí Hanuš Kolovrat, Jan kníže Lobkovic, Albrecht Nostic, Palacký, Sacher, Meczery atd. Také mne a jiné osoby povolávají do toho výboru; budeme míti závazek, každý ve svém okolí peníze sbíratí. Ve Vídni zřídili Čechové také spolek k tomu cíli a zavazují se měsíčně po 20 neb 10 kr. po čtyři léta platiti.«

Pochopitelno, že Honorata sdílela s mužem radost' z příčiny splnění dávné jeho touhy I ona jej oslovuje kladně na předešlý list: *Szanowny pante profesorze!*«, žádá pak naléhavě za pravidelné zasílání „*Včely*“ a rozpisuje se o huculském lidu dotvrzujíc znova své nadšené o něm smýšlení. Zdá se z listu tohoto, jako by se Honorata poněkud upokojovala, ale jen na krátko. V příštím manželově dopisu (26. září) nalézáme důležitou zmínku o *Spolku Slovanek*,

»S ,Ustavem' vyhlíží to nyní takto: V polovici tohoto měsíce byla schůze, i ustanoveno, neužívatí více firmy ,Spolku Slovanek', nýbrž jen ,Výbor dam pro ženské vychování (!). Do novin dáno ohlášení, že děvčata přijímají se do nového školního kursu, zároveň že mohou na přednášky choditi také starší slečny, a sice na přednášky takových předmětů, ve kterých si přejí se zdokonaliti. Počátkem

října začíná se škola; především byl jsem u Amerlingů tázati se, kolik nových žaček se dosud přihlásilo. Samých Pražanek bylo 23, jest tedy naděje, že jich bude alespoň ještě jednou tolik.«

Na to žena (21. listop.), po šťastném uzdravení nebezpečně onemocnělého dítěte: »Což tam nového? Což divadlo? Pověz panu Obšírnému, aby si pořídili Revisora od Gogola a přeložili. Je to výborná komedie, čtla jsem ji, hodila by se u vás k provozování.... Nevychází *Slovan*, co dělá Karel (Havlíček)? Piš mi o všem, *stýská se mi velice...*«

Stesku tomu dává průchod i v příštím listě: »Mně se tu strašně stýská. *Tvé proctvoí splnilo se soate.*«

Není divu. Děti postonávaly, sama stále nemocemi trpěla, starostí neubývalo. K tomu i stísněné poměry hmotné zbavovaly ji veselé myslí. A milovaný muž daleko... Tížilo ji i to, že nevýhodu způsobuje všemu svému vůkolí. Zatím docházely z Prahy stále konejšivé listy s množstvím nových zpráv.

Ze dne 29. listopadu 1850:

» Ústavu se daří, jen že hodlají Janotu a ještě jednoho učitele vzítí k vojsku, ale Wenzig se jich ujímá a půjde k Meczerymu. Z příčiny Spolku byl jsem předvolán před vojenský soud na Pražský hrad. Věc měla se takto: Na začátku školního roku dal jsem do novin oznámení o přijímání děvčat, i podepsal jsem: ‚od výboru dam pro ženské vychování (z bývalého spolku Slovanek) ‚. Tento přídatek vypustil jsem z německého ohlášení, kdež prostě stálo: ‚Vom Frauenkomité für wiebliche Erziehung.‘ To však kdosi ihned udal, že co to za spolek, od vlády nepotvrzený. Věc dostala se do rukou vojenskému soudu, který ihned předvolal paní Amerlingovou. Vymluvila se, že Spolku žádného již není, a že ona dotyčného oznámení takto nenapsala, že to musil kdosi jiný učiniti. Ptali se tedy v redakci, a tam pověděno, že já Předvolali tedy i mne... Na tom skončilo. Sám jsem diktoval protokol, podepsal a šel.

Včela již nevychází od začátku září. Vyšla dvakráte se Žihadlem,

načež ji ihned zakázali, Kračmera a Mosera na dva týdny do vězení vsadivše. Nemohu ti tedy ničeho poslati. *Květy* přestaly vycházeti úplně. V *Koledě* vytiskli Tvůj článek o Huculech Švabachem, ale v Čechách velmi zle přijata byla tato práce, protože se v ní tak bezohledně Čechů dotýkáš; mstí se nyní ledakdo na Tobě kritikami dosti hrubými... Má-li se nyní od Tebe ještě něco tisknouti, odtud *nesmí býti jméno Tvé vyznačováno*... Naše divadlo, ačkoli znovu jest omezeno na odpolední představení, dobře jest nyní zřízeno. Herci zůstali všickni a dobře hrají. S operou zle. Byl jsem již také ve schůzi komitétu pro vystavení divadla, brzy ohlásejí se veřejné sbírky. 40.000 zl. jest již zajištěno... *Slovan* vychází ještě, ale poněvadž nyní zakazují všechny oposiční časopisy (znovu zákaz stihl ‚Union‘ a ‚Deutsche Zeitung aus Bohmen‘), učinil i Havel v posledním čísle testament dle svého způsobu.... Jest mi zde bez vás strašně smutno, chodím bez útěchy jako věčný žid s místa na místo a nic nepracuji, tak jsem rozrušen.... Zachovej Vás Bůh, líbám tisíckrát, Váš

Vladislav.

V listě tom činí se zvláště pozoruhodná zmínka o článku, »který v Čechách velmi zle byl přijat pro bezohlednost úsudku o národnosti české«. Zajímavá to episodka literárního života tehdejších časů. Honorata před svým odjezdem do vlasti skutečně napsala národopisný článek o Huculech, který na vyzvání zaslala redakci kalendáře *Koledy*, vydávaného Národní Jednotou Moravskou v Brně. Zatím »nešťastný« ten článek vyšel¹⁷ a způsobil v některých kruzích popudlivých vlastenců, jmenovitě mladších, velmi nemilou nevoli, která propukla posléze i ve veřejné útočení na spisovatelku. Jak sama Honorata a ostatní společnost záležitostí tu pojímaly, vysvitne z dopisů; my jen k tomu dokládáme, že upřímná naše přítelkyně tehdejší skutečně poněkud pochybila, vyjadřujíc svůj náhled příliš upřímně a neopatrně. Mluvic o Huculech, mimo vůli upadla v

¹⁷ Obrazy ze Života Huculův, horákův karpatských. Koleda. Kalendář na rok obyčejný 1851. Nákladem Národní Jednoty Moravské. V Brně str. 133–147.

srovnávání Huculů s Čechy. Tak na př. mluvíc o poměru bohatého českého sedláka k českému chalupníku, viní tohoto z »nadutého sprostáctví« (136). Jinde pak zase praví: »Zemi českou a moravskou pronikl duch a vkus na skrz cizí; hledejž pak ducha národnosti, není ho, ano vše utopeno v bezedném kalichu chtivosti a nenasytosti německé – ale dosti na tom, mohla bych daleko zablouditi, mnohé hříchy připomínati, a ty, kdož ví, jak by chutné byly – raději na zpět k Huculům, k milým a drahým Karpatům, tam vzduch čistý, nebe jasné, výlet v prostoru přírody jasný.« Odvážné úsudky dotekly se za daných poměrů velmi nepříjemně těch, kteří nepřivykli ještě vyslychati úsudek jiných. Vždyť je popudila i »drzá« domněnka Honoratina, že v Čechách mají hnojiště před domem.

Ostatně přiostraná její slova pocházejí z doby její největšího roztrpčení. Kromě toho byla si i Honorata vědoma, že vlastní její manžel ve spisu svém »Cesty a procházky« neméně bezohledné náhledy neváhal místy vyslovovati o národnosti polské. Buď jak buď, tolik jest jisto, že Honorata byla napadena a sice velmi prudce.

Nejdříve se ozval proti paní Zapové v *Pražském Večerním Listě* horlivec Č. (r. 1850 č. 183.), kterýž ve zvláštním článku o *Českoslovanském Kalendářství* nevlídně a velmi negalantně probírá rozpravu o Huculech, načež český list ze Lvova, uveřejněný rovněž v *Pražském večerním listě* (č. 193.), potakuje svému předchůdci.

O všem tom dostala Honorata nejasné, ale za to velmi znepokojící zprávy se dvou stran. Píšeť tedy v patrném rozechvění dne 29. prosince 1850 z Kosova svému manželu:

»Můj Vladislave!

Mé ubohé srdce nic sobě neulehčilo, jsem zarmoucena a bolestně dotknuta. Marie dostala list od T., který jí píše, že proti mně jakýsi dopisovatel ze Lvova ve *Večerním listu* hanebně vystupuje. Prosím Tě pro vše na světě, napiš mně, co chtějí ode mne, já nevím, napsala-li jsem co tak strašného. *Přece jsi sám četl!* Prosím Tě, obhajuj mne, jestliže můžeš. Nevím, co ten dopisovatel píše, nemohu o tom

souditi, posuď Ty. Pošli mně ty nešťastné kritiky. Můj drahý Bože, já, která jsem tolik obětí přinesla pro Váš národ, který miluji, kterému přeji jako vlastnímu - musím trpěti tak nespravedlivě. Zasloužila jsem toho? Pověz, pověz sám. Před Bohem a před soudem světa - Ty znáš nejskrytější tajníky mého citu pro Vás a pro Slovanstvo vůbec - jak můžete osobu, která by krev v té chvíli prolila pro dobro obecné - jak můžete mne tak tupiti?... Nezlořečím Vám za to, aniž se hněvám, odpouštím vše, jako milující Vaše sestra, která přála by si do smrti pracovati pro Vaše dobro. Slova tato, která sdílí bolavé srdce Tobě, můžeš oznámiti mým nepřítelům, nechať vědí, že jsem vždy stejná a že nepřestanu ani uprostřed největších nátlaků nepřítelů Vaší sympatisovati s Vámi...

Líbám Tě

Honorata.«

Zatím vyřídili si vlastenci čeští nemilou záležitost tuto mezi sebou, a sice způsobem neobyčejně důsledným. Již 13. ledna 1851 mohl Zap manželku svoji upokojiti:

»Vzhledem k těm kritikám, které proti Tobě přinesly Večerní Listy, podotýkám tolik: První vystoupil holobrádek a literární proletář *, jenž hrubiánsky vytýká, že Jsi si tak na Čechy vyjela, udává, jako by hájil česť českého národa. Všickni rozumnější uznávají vady, kteréž Ty vytýkáš, jen že Jsi neměla haniti tak všeobecně a užívati tak ostrých výrazů. Ale tvoje povaha je už tak ostrá, a jinak neumíš. Ale pisateli dostalo se odpravy za jeho hrubiánské vystoupení téměř óde všech, v hospodách i krčmách, kde se jen zjevil. Havlíček ozval se proti němu ostře a zdrhal ho svým vtípem, že má dosti. Leč nejlepší zadostučinění učinil Ti aktor Kollár. Svědek Pichl vypravoval mi, že byli kdesi u Ježků na pivě a že mluvili právě o nějaké zpěvačce. Spolupracovník Večerních Listů zvedá se a volá: ‚I to je...!‘ Na to Kollár za stolem vstává a zakřikuje jej: ‚To si vyprosím, vy mlčte, sprostáku, nemluvte a nepište nikdy nic o ženských, sic vám zacpeme vaši nečistou hubu. Dokázal jste

nedávno hrdinský kus, když jste psal o Zapové. Zapová chybila jen jednou, vy ale chybujete v každé řádce, proto zůstává Zapová vždycky geniální osobou, a vy zůstanete, co jste byl, a nejste ani hoden, abyste Zapové střevice pucoval!' Na to ozvalo se bravo od všech přítomných. Později jakýsi hlupák ve Lvově vytasil se dopisem ve ‚Več. Listu‘; žvaní hlouposti, potakuje svému předchůdci, tomu se všichni smáli. To je vše, nestojí ta věc již za vzpomínku, bez toho již jest zapomenuta. Že všichni o Tobě lépe smýšlejí, toho může Ti býti důkazem list Moravské Jednoty, který tuto připojuji. Přes to však Ti radím, buď v psaní opatrnější...

Mladý Fric byl odsouzen na 18 let těžkého vězení, druzí, kterým nebylo možno vinu dokázat, byli propuštěni, ale všickni byli najednou vzati k vojsku. Jaké rozsudky čekají ještě na Arnolda, Gauče, Bakunina atd., není dosud známo. Před novým rokem zaveden na Pražský hrad také Krauský z Katusic. Milý Bůh ví, kdy skončí se to pronásledování... Mikovec obdržel povolení k vydávání Lumíra. Chce mít Tvoji povídku. Předplatím Tě na poště, aby Tě Lumír každý týden docházel. Od nového roku vychází také ve Vídni *Vesna*... Rodičům, strýjence a všem příbuzným poruč mne Není ve vaší krajině mnoho vlků? Stále mne znepokojuje zpráva o vlcích, neboť se nyní velice rozplemenili. Líbám Tě v duchu.

Tvůj

Vladislav.«

Laskavé čtenáře bude zajisté zajímati svrchu zmíněné obhájení nezapomenutelného Karla Havlíčka. Nalezli jsme je v *Slovanu* z r. 1851 na str. 1690. Havlíčkova znamenitá povaha ani tu se nezapřela:

»Pražský Večerní List pustil se Bůh ví z jaké potřeby a příčiny do české spisovatelky, paní Zapové, pro článek její o Huculech, uveřejněný v Koledě, za to, že paní Zapová vytyká jisté věci českým vesnicím, a jak Več. List myslí, příliš nadsazuje Huculy. Večerní List za to příliš nerytířsky nazývá paní Zapovou »tato ženština« atd. Paní Zapová jest rodilá Polka, provdaná za českého spisovatele, a

osvědčila již několikrát horlivost' svou pro náš národní pokrok tím, že se sama česky psát naučila (což na statisíce našich rozených krajanek neumí), dokázala upřímnou vůli k nám, a takové paničce musí dle všeho práva dovoleno býti pohaněti nám to v naší domácnosti, co se jí dle její polských náhledů nelíbí. My, jako moudří *mužové* vyslechneme, co praví, a když to za pravdu uznáme, *poděkujeme* jí za radu, jest-li to za pravdu uznati nemůžeme, *poděkujeme* jí za *dobrou vůli*. Nikdy ale co dobře vychovaní lidé nebudeme ji takovým surovým způsobem tupit, aby se nezdálo, že tak nadutí jsme, že všechno české již za dokonalé a za nejlepší považujeme. – Tolik ve všem přátelství –«

Na tom skončila se aféra. Zpráva o Havlíčkově zastání velice potěšila paní Honorátu. Netoliko že si ho a hlasu jeho velice vážila, ale také plně byla vědoma významu, jaký »Slovan« měl v nejširších vrstvách českého národa. »Těší mne velice,« píše dne 28. ledna 1851 z Kosova, »že se Havel postavil na mou obranu, děkuji mu z hloubi mého srdce. Pokloň se mu!« Méně však potěšila Honorátu zpráva, že se na její obhájení mluví »ve všech hospodách a krčmách«. Honorata do té míry se upokojila, že ochotně projevila vůli přispěti zase do příštích ročníků *Koledy*, což se také stalo. O věci české zajímá se stále se stejnou sdílností: »Co dělá Němcová? Což její genialnost na vždy zamlkla? V divadle hraje se jen v neděli? Není šťastnější naděje? Co dělá pan intendant?« A zase hned s radostí oznamuje, že krakovský *Czas* pilně si všímá českých poměrů a české literatury, přinášeje o tom četné zprávy. »A pak mluvíte, že Vám jsme nepřátely?!«

Ale poměry valně se neměnily k lepšímu – ani v životě soukromém, ani veřejném. Doba nepřála jasnějšímu roznícení. Také utěšených vyhlídek do budoucnosti nebylo. Kromě toho musila Honorata stále odmítati klepy a pomluvy z různých stran proti ní osnované.

Jak sama nyní domov svůj spatřovala a jaké dojmy v ní osvěžené vzpomínky vzbuzovaly, toho dokladem budiž malý úryvek z vlastních její zápisků, jichžto pohříchu jest velice poskrovnu. Není v

nich žádné pravidelnosti, vrhala je na papír jen namanule ve chvílích, kdy nejvíce toužila ulevovati svým bolavým citům. Na začátku roku 1851 zapsala sobě toto:

»Dnes mi bylo v duši tak teskno, že jsem přes nevalně dobré zdraví zatoužila vyjeti si, ale jen na krátko, neboť za několik hodin měla jsem úmysl vrátiti se. Leč jinak se stalo, opozdili jsme se. Vyjíždějící ze Zablatova zastihnul nás soumrak, soukromými cestami nebylo možno vraceti se do Dziurova, zajeli jsme tedy na noc do Ušce. V Zablatově nebyla jsem již čtrnácte let, přála jsem si tedy viděti každý koutek, jehož jsem si z dětských let připomínala. Přijíždějíc od strany Prutu, nalezla jsem vše tak, jak druhdy bývalo. Zastavili jsme se u Chojimové, kteráž mne poznala; vypytovala jsem jí se na rozličné židy od dřívějška mně známé; téměř polovice jich vymřela. Žijící poručila jsem pozdraviti. Od ní odebrala jsem se do Demyče. Cestou spatřila jsem *kostelík*, ten samý co druhdy, jen že zčernal a schýlil se, a vedle zvonice, rozbitá jako jindy. Zvláštní jest, že paměť naše tak dlouho vše přechovává, pamatovala jsem každý domek, jaký, a na jakém místě byl, tak jsem jej také nalezla, jen že vše mnohem horší Naše bydliště – spustlo, okna jsou vytlučena, oné krásné zahrádky již není, ani viděti nelze, kde kdysi stála. Což jsem se já v té zahrádce napracovala a dnes není již ani sledu...«

Vše zní melancholicky. Současně docházely paní Honorátu z Prahy takové zprávy:

»Frič odvezen do pevnosti Josefovské. Znovu vzali na zámek Slavomíra Vávru, Františka Havlíčka a Preise. Posledně jmenovaný chtěl ve srozumění s ostatními vyvésti Bakunina z vězení, ale nepodařilo se mu to. Liblinského přivezli v okovech z Vlach... S divadlem nejde to ku předu, vláda činí rozličné překážky, hraje se stále jen v neděli odpoledne.« Po celou tu dobu jen jedna zpráva Honorátu upřímně potěšila: »Těší mne, že se Brauner oženil se sl. Neumannovou. Jest to velmi osvícená osoba, *alespoň jeden z českých literátů moudře se oženil.*« –

Zatím vystupuje v listech opět do popředí touha po brzkém návratu do Čech. Sdíleli ji oba manželé asi stejně, neboť ani Honorata nenalezla v domácnosti svých rodičů, vzdálena jsouc od svého muže, potřebného klidu. Sám Zap, stále starostlivý o zdraví své ženušky a prospívání dítek, jichžto záležitosti nepřetržitě vyplňují listy nejpečlivějších rodičů, sliboval, »že nyní se jim bude v Praze dařiti již lépe«. Naléhaje pak na příjezd, líčí budoucnost ve světle pro Honorátu zajisté příznivém, »zde bychom si nyní mohli zaříditi opět literární nedělní večery, chodili bychom do divadla atd.« Žádá již jen svou ženu, aby se zbavila všeho zbytečného rozčilování, a až do Prahy se vrátí, aby jen »v tichosti působila«.

Odjezd z domova prodlužoval se mimo vůli, zavinovaly její hlavně nemoci v rodině. Konečně v červenci roku 1851 opouští Honorata otcův dům. Loučení bylo i tentokráte těžké a bolestné, zejména se staříčkým otcem, který dceři své rozuměl nejlépe. »Otec, který nikdy neplakal, tehdáž, když dítě své *naposled* zlíbal, zalkal jako dítě.« Ještě krátce před svým odjezdem dvakráte se zmiňuje Honorata, kterak lituje, že svým známým v Praze nic nemůže přivézt na památku: »Chtěla bych pro Staňka, Kodyma, Amerlinga toporky přivézt, i Tobě přišel by vhod. Srdce mne bolí, že nemohu nikomu nic přivézt.«

Brzy pak potom, rozloučivši se srdečně s celou rodinou, která ji zahrnovala projevy lásky i dary, nastoupila zpáteční svou cestu do Prahy, do náručí toužebně ji očekávajícího manžela.

Ve Lvově, kdež zdržela se několik dní, proniknul náladu její poněkud jasnější paprsek. Oznamujíc choti příjezd svůj, dí s humorem: »Bud' toho pamětliv, abys mi přišel naproti s kotly a bubny.«

V

Opět v Čechách. - Nové práce literární. - Veselohry Josefa Korzeniovského. - Přátelství s Růžnou Karafiátovou. - Z důvěrných listů. - Letní pobyt na českém venkově. - Všady dobří lidé. - V Chrudimil - »Nezabudky, dar našim pannám«. - Proslov. - Čtvero vydání po smrti. - Na Hrádku. - První český ústav pro dívky zařízen. - Vzpružená horlivost - Hanuš hrabě Kolovrat Krakovský. - V Plaňanech. - Otevření ústavu. - První a poslední návštěva. - Přemožení a věčné spočinutí. - Na Proseku. - Verš Ukrajinského slavíka.

Vrátivši se do Čech, Honorata oddala se zase docela pravidelnému životu, znepokojovanému odtud pohříchu nejvíce valně rozrušeným zdravím. Nezabavila se sice ani po svém návrate onoho stesku, který ji stále pronásledoval, ale zdá se, že odtud klidněji snášela všeliké trpkosti všedního života. Citově ovšem nepřestávala Žiti se svou vlastní, udržujíc velmi čilou korespondenci nejen s milovanými rodiči, ale i s příbuznými, z nichž srdcem i duší nejbližší jí stály Kornelie z Bieńkowských Wiśniowská, Marie z Baryckých Wiśniowská a hraběnka Teresie z Oborských Potocká. Domácnost Honoratina vyžadovala mnoho péče, celé dni vyplněny byly snaživou prací o vše dbalé hospodyně. Požívalať v té příčině naprosté důvěry svého manžela, který svěřoval její hospodaření také veškeren svůj důchod. Jakkoli tedy vyžadovala spořádanost rodiny napjetí veškerých sil, přece mladá paní nikterak nezanedbávala ostatní své ideály i oddávala se jim vždy se stejnou horlivostí i obětavostí. Ušlechtilý její duch hledal a nalézal útěchy především v duševní působnosti. Vždy znova a znova chápala se s nadšením nadějných svých myšlének, jichžto uskutečnění ve prospěch národního dobra bylo nejmilejším její snem. Nic nedbajíc neblahých poměrů a slabého zdraví, razí s odhodlaností, ku podivu vytrvalou, cestu svým myšlénkám, a zůstává jim věrna až do posledního dechu. Drobnějšími pracemi nepřestávala přispívati do Koledy,

Zlatých Klasů a Lumíra, pro divadlo přeložila dvě hry Korzeniowského »Obžinky« a »Staré místo mladé«,¹⁸ kteréž dávány s úspěchem netoliko v Praze, ale i na českém venkově, a posléz chystala se sepsati obšírnější mravoučnou knihu pro české dívky, první to spis toho druhu v našem národním písemnictví. V té příčině konala studie velice vážné i soustavné, sloužící zároveň za průpravu k později dozrávajícímu dalekosáhlému úmyslu založení česko-polského pensionátu pro dívky v Praze. Patrně, že Honorata měla stále na zřeteli ušlechťování a národní uvědomění našich dívek, spatřujíc v tom jednu z nejdůležitějších stránek českého znovuzrození vůbec. Společnost vyhledávala Honorata odtud méně než před rokem 1848, působila více soukromě a »tiše«, omezujíc se jen na malý kruh svých vyzkoušených přátel. Nesmírně srdečně přilnula toho času zejména k slečně Růženě Karafiátové, která přebývala v letech 1852-1855 na venkově u Poličky a s kterou sobě Honorata zvláště ráda dopisovala. Obě přilnuly k sobě vřelým přátelstvím a upřímnou oddaností. Rozuměly si znamenitě, spojovala je něžná sdílnost a nevšední vzájemné porozumění. »Vy mně rozumíte, vy jediná, má Růženko!« Zachovalo se nám několik roztomilých dopisů Honoratiných k této její důvěrné přítelkyni. Jest v nich tolik srdečné vlídnosti, vůbec charakterisující naši Honorátu, že neváháme z nich podati tuto alespoň několik úryvků. Želíme jen, že nedostává se nám také dopisů české přítelkyně, čímž ruší se poněkud souvislost.

» Drahá Růženko!

Váš list mne zarmoutil tuze. Moje Růženko, nebud'te tak truchlivá, já se o Vás tuze bojím. Růženko moje, bud'te dobré myslí, netrapte sebe, aniž těch, kteří jsou okolo Vás, vězte, že nic není na tom světě, s čím bychom byli spokojeni, a to, co bychom sobě přáli nejvroucněji, bývá mnohdy neštěstím... Každou věc, kterou činíte,

¹⁸ Překlady tyto vytištěny byly v Pospíšilově Divadelní bibliotéce.

kerou podnikáte, prohleďte se všech stran, vyzpytujte, kolik vám možno jest, tažte se předně rozumu a pak teprv citu.« A končí: »S Bohem, anděle můj, píši k Vám jako k milence duše mé, nesmějte se mně, neklamte, odplaťte stejnou měrou!

18./2. 1853.

Zapová.«

»Drahá, milovaná Růženo!... Tak srdečně sobě přeji (k Vám přijeti), ach, Růženo, tak ráda bych odpočala v náručí Vašem, až přijedu, všecko sobě povíme, budeme se těšiti i plakati spolu. Blaženo, kdy dva lidé na světě, kteří sobě rozumějí...«

18./3. 1853.

Děkujíc pak za pohostinství v domácnosti rodičů Růženy Karafiátové, píše: »Líbejte Svě drahé rodiče, kterým děkuji za laskavé uvítání a pohostinství, které mně proukázali Proste je, aby odpustili, že jsem jim udělala tolik nepřiležitostí. Ubohá maminka napravovala se pro mne, že ani mysliti nechci na to. Drahého tatínka líbám tisíckrát, děkuji mu srdečně za všecko, co mně učinil, za jeho šetrnost, za jeho laskavost. Musím Vám připomenout, drahá Růženo, abyste na druhý měsíc dostála slovu, čekám Vás jistě, pište, kdy přijedete, abych Vám naproti přišla. A nyní s Bohem, mějte mne ráda, myslete někdy na mne, jako já na Vás vždy myslím. S Bohem, buďte zdráva!

15./9. 1853.

Zapová.«

»Drahá, milovaná Růženo!

Co sobě o mně myslíte, že tak dlouho nepíšu? Vidíte, dobrá duše, ne vždy můžeme činiti, jak bychom sobě přáli. Po celý ten čas byla jsem tak divného rozmaru, že nemohla jsem dokonce nic mysliti. Zdá se, že to *pocházelo z mé churavosti*. Zmocnila se mne náramná truchlivost, zádumčivost, mysl má byla tak roztrhána, že jsem se již

sama sebe báti začala. Nic jsem nedělala, nic jsem sobě nepřála, aniž se mně co chtělo... Proto jsem Vám tedy nepsala, nemohla jsem, byla bych Vám Bůh ví co napsala – byla jsem tak duševně nemocna. Nyní jsem jiná, trochu jsem se zotavila, sama nevím jak, jsem nyní zdravější. Prsa má k zoufalosti mne přivedla, již již viděla jsem smrt před sebou. Viděla jsem mé děti opuštěny a neměla jsem ničeho, co by mne potěšilo, pozdvihlo, radu dalo, vzepřelo, chuti k životu přidalo – aniž jsem si komu stěžovala, první jste Vy, které to pravím, i prosím Vás, aby Žáden toho listu nečetl. Vidíte, Růženo, chybila jsem mým ochabnutím, cítím tu chybu, ale poznala jsem, že i pramen síly duševní vyčerpání lze – však doufám, že se to vícekrát nestane, aniž smí, byla to slabost, za kterou se stydím. Držte se také, pamatujte, že ochablost jen slabým lidem patří, kteří nevidí, že lze jest povznést se nad vše, cokoli nás obklopuje... Jinak nelze obstát na tom světě, drahá Růženo, a možné jest vše, cokoli chceme – tak dalece možné, že i chyby naše stávají jen proto, že je chceme...

Dělejte, abyste přijela (k nám) brzy, povíme sobě to ostatní, líbejte všecky, pozdravujte, buďte veselá a blažena, pevně myslí a dobré vůle. A což vaše srdéčko jest ještě svobodné? Držte je ve své moci, nepouštějte mu uzdu – až tenkrát, když již nebudete moci nikterak odolati.

4./11. 1853. S Bohem. Zapová.«

Letního času Honorata pravidelně prodlévala několik neděl na venkově, na českém venkově, který se duši její mnohem více zamlouval, než sama Praha. Pobyt na venkově také velice přál její zdraví a zvláště hojivě působil na ni klid, který jí tam obklopoval. Jen že jí stále sužovala obava, aby nikomu nebyla na obtíž a aby »lacině vyžila«. Na českém venkově nalézala Honorata i lidi, kteří jí projevovali všemožnou šetrnost a ničím zbytečným jí život neztrpčovali. Prázdniny r. 1853 trávila v Chrudimi, u mužových dobrých přátel Rozvodů. »Chrudim má krásnou polohu,« píše Honorata, »okolí je překrásné, hory podobají se úplně karpatským, z

bytu mám krásnou vyhlídku... Prosím Tě, pamatuj, abys brzy přijel, nevydržela bych tu bez Tebe, nepřeji si tu bez Tebe býti...«

Vrátivši se posilněna a zotavena z Chrudimi do Prahy jala se dne 10. října 1853 psáti svůj obšírnější spis *Nezabudky*, k němuž se již dříve připravovala studiem vychovatelské literatury, zvláště studiem spisů krajanek Klementiny z Taňských-Hoffmannové. Práci této věnovala pilně celou zimu, neboť jak na rukopisu »Nezabudek« zaznamenáno spatřujeme, skončila ji teprv dne 12. dubna 1854. V *Proslovu* spisovatelka sama vyjadřuje, co jí vedlo k sepsání tohoto dílka: »Když člověk každou chvíli života svého vynakládá na zdokonalení své a když po celý život svůj se snaží, aby sebral výsledky své práce a zkušenosti, činí to pouze proto, aby nástupcům svým odstranil překážky, které jej od podobné práce zdržovaly, i aby vyplnil povinnost každého člověka, která záleží v tom, aby něčím k všeobecnému dobrému přispěl. Co se mne týče, jsou kromě toho ještě i jiné příčiny, které mně péro do ruky podaly: přála jsem sobě totiž, něčím se zavděčiti národu, mezi kterým žiji, a následovně tím úctu a náklonnost, kterou v srdci mém chovám, vyjevili těm, mezi kterými věčná prozřetelnost vykázala druhý domov můj. Pracovati pro dobro mládeže, ji vzdělávati, pravou dráhu života jí ukázati, její city a náklonnosti pořádati, aby mohla bez úrazu dospěti k pravému splnění povinností svých a tím k pravé hodnosti člověka, to jest, zdá se mně, největší rozkoší každého myslícího člověka, kterýž má za heslo: ‚Boha a osvětu‘.

Jestli tedy slova má najdou místo v srdcích nevinných, jestli se ujmou a zkvetnou, tenkráté touze mé, abych se něčím zavděčila, jest zadost učiněno, neboť tenkráté jsem přispěla k morálnímu dobru dítek oněch, které mně přátelskou ruku podaly...«

Na konci pak rukopisu napsala Honorata: *‚Bože, děkuji Tobě, pomoz dále zítí a pracovati k užitku jiných.‘*

Co do naděje, skládané v tuto práci, nezklamala se ušlechtilá Honorata nikterak. »Nezabudky« našly skutečně místo v srdcích českých dívek, přispěly k dobrému, ujalý se a vzkvetly. Spisovatelce

nebylo sice za živa přáno spatřiti knihu svou vytištěnou, i v tom tehdejší trudné nakladatelské poměry české zbavovaly ji útěchy, ale nedlouho po její smrti rozešly se »Nezabudky« po národě českém, rozšiřující v něm ušlechtilé životní rady věrné a horoucí přítelkyně. První vydání *Nezabudek* (Dar našim pannám od Honoráty z Wiśniowských-Zapové) vyšlo r. 1859. Roku 1870 vydalo Kobrovo knihkupectví již čtvrté vydání »Nezabudek«. Nemnoho českých spisů honosí se v době poměrně krátké tak nevšedním rozšířením. Tímto svým spisem vstoupila paní Honorata zajisté do řady nejzasloužilejších spisovatelek českých a zůstává neposlední mezi těmi, které vykonaly čestně vznešené národní poslání v době obrození. »Nezabudky«, jako jediná toho způsobu kniha svého času u nás, stala se ušlechťujícím čtením dvou i tří pokolení českých dívek. Neváháme vysloviti náhled, že čím byly druhy »Rady po dobré matce« Klementiny z Taňských-Hofímannové v literatuře polské, tím staly se »Nezabudky« v životě našem. Tím více jest litovati, že obětavá spisovatelka nedožila se té velké a žádoucí útěchy, že nebylo jí popřáno spatřovati alespoň mravní vítězství svého šlechtného snažení a horování. Naopak, Honorata marně hledajíc nakladatele, byla posléz nucena hledati soukromou pomoc k vydání dílka, na němž v náš prospěch pracovala s tak upřímnou zálibou a horlivostí. Tak sklízela ovoce neblahých poměrů současných, jež toho času nejbolestněji dotýkaly se bohužel, právě nejlepších našich lidí! Teprv po Honoratině smrti našel se pro *Nezabudky* nakladatel čtverých, nepoměrně rychle za sebou následujících vydání. I v tom spočívá kus tragiky toho českého života, již do smrti s námi nesla naše přítelkyně z lůna polského národa.

Prázdniny roku 1854 strávila Honorata s dětmi na Hrádku u Jílové, kamž později také přijel na krátký letní pobyt její manžel. Potřebného pohodlí a výhodného stravování tam sice neměla, za to však klid smírného zátiší velice se jí zamlouval: »Nám se znamenitě daří,« píše 6. srpna svému choti, »chtěla bych se do smrti tak míti.

Nevydávám mnoho peněz, a přece hladovi při tom nejsme, jsme veseli, volní jako ptáci ve vzduchu. Příští rok hned v květnu pojedu na Hrádek. Lidé jsou tu dobří a poctiví, chovám a léčím jim děti, oni mne obsluhují, jen že každý chce mít ode mne staré spodky. Tedy až přijedeš, přivez dvoje staré spodky...« A dopisek zní: »Nezapomínej na Lumíra,« což téměř stále se opakuje. Jinak obsahují listy z Hrádku jen podrobnosti z domácího hospodářství a vzájemné projevy starostlivosti o zdraví

Zatím dozrával Honoratin plán, zříditi polsko-český pensionát pro dívky. Myšlenky té ujala se nesmírně horlivě r. 1855, chtěíc zároveň splniti tužbu nejosvícenějších tehdejších češek. Již před tím povzbuzoval Josef Wenzig Boženu Němcovou k podobnému předsevzetí, ale bezúspěšně. Němcová vzpírala se roztríšťovati své literární síly, neboť duch její považoval vše za pouto, co nesměřovalo zpříma k zmohutnění a osvědčení se její talentu.

Tím horlivěji ujala se věci Honorata. Konala studie v oboru zřizování dívčích škol, opatřovala si programy a školní zprávy se všech stran, povzbuzovala své přítelkyně k spolupinnosti a hledala rady i podpory u svých zkušených krajanek. Sama pak pravila, že »ústav tento zřídí za věno svým dcerám«! Nic nedbajíc slabého zdraví, podrobila se předepsaným zkouškám z pedagogiky a ručních prací. »Viděla jsem drahou Zapovou asi dva dni po skvěle odbytých zkouškách,« dí Sofie Podlipská. »Zářila radostí, ale její manžel byl smuten. Bylať zachváčena svou nemocí. Ona toho nedbala. Vypravovala mi, kterak odpovídala professoru, jenž ji zkoušel z pedagogiky, a tyto odpovědi byly by zasluhovaly býti zapsány a zachovány. Prof. Zap, její manžel, byl přítomen a líčil mi úžas a dojetí zkoušejícího profesora.« K tomu dodává Karolina Světlá, že po šťastně odbytých zkouškách dopsala Honorata svým příbuzným a přátelům do Polska, aby podnik její podporovati neopominuli, vylíživši jim jeho důležitost a dosah. Dokázali svou k ní důvěru a sympatii k čechům, zaslavše jí dosti značnou sumu, ústavu tomu věnovanou, s tím však doložením, aby k němu, pakli se

osvědčí, byl připojen pensionát, kamž by mohli svoje dcery na vychování poslati.¹⁹

Současně obracela se Honorata také k vynikajícím vlastencům českým. Tu zase první (a snad jediný) hlásí se k účinné vlastenecké spolupinnosti dávný příznivec Honoratin a vlastenec ryzí, jmenovaný již kavalír český, Hanuš hrabě Kolovrat Krakovský. Jak znamenitý tento muž oceňoval a vystihoval i nyní Honoratino předsevzetí, toho opět nejvýmluvnějším dokladem budiž jeho vlastnoruční list.

»Velevážená paní!

Že k velectěnému listu Vašnostinu odpověď má až dnes se opozdila, příčinou jest, že list onen se mi do rukou dostal, až když ze Štýrska domů jsem se vracel. Chválím oznam ústavu pracujícího o oučelu tak důstojném; vyznávám ale také celou váhu veškerých, v listu Vašnostině projevených účelu toho se týkajících podotknutí. A poněvadž tedy naskytuje se mi příležitost“ k osvědčení, že - pokud možná - milerád přispívám k zdaru každého cíle šlechtetného, tím více k docílení účelu Vašnostmi si vytknutého: proto v smyslu listem tímž Vašnostiným projeveném posílám těch pět set zlatých na stříbře tuto příležitích, a příkládám spolu své upřímné přání žádoucího zdaru témuž ústavu, jakož i hojného z něho ovoce!

Nyní ještě jednou žádám, aby ušlechtilá spanilomyslnost Vašnostina z příčiny udané měla mne vymluvena z opoždění této odpovědi. Za český si pokládám býti se vši úctou Vašnostem, Velevážená Paní, k službám ochotný

Hanuš hr. z Kolovratů-Krakovských.

Na hradě Březnickém, dne 29. máje 1855.«

Odtud již všady zmínka o *ústavu* a starostech z něho

¹⁹ »Polka mezi Čechami« od S. Podlipské. Slovanský Sborník 1886 str. 499. »Z literárního soukromí« od K. Světlé. Ženské listy 1880 str. 128.

vyplývajících. Tak píše také své přítelkyni Růženě Karafiátové (1855):

»Moje drahá Růženko!

Dlužna jsem Vám odpověď na dva Vaše listy, nemyslete ale, že snad z nedbalosti neodpověděla jsem Vám na první; vidíte, dosud čekala jsem na dovolení na *ústav*, a myslila jsem sobě, až přijde, tenkrát sedneš, a budeš psátí - ale považte, dovolení dosud nepřišlo... Drahá Růženko, z Vašeho posledního listu dověděla jsem se velmi mnoho... zvěděla jsem, že Vaše dobré srdéčko není v obyčejném stavu, že ho oblétał nějaký pocit... Růženko má, nehněvejte se, jestli Vás tím listem zarmoutím, vidíte, mně je lehčeji, když Vám to povím, když Vám otevru duši mou sklícenou. Růženko má, nechoďte daleko od svých rodičů drahých, nechoďte z vlasti své, kdyby i anděl přišel, poněvadž srdce Vaše tak by plakalo, tak by zastesklo, jako mé... Každodenně čekám již dovolení na můj *ústav*, který mně tuze mnoho dělá starostí, teprv nyní cítím, co na sebe беру...

Nyní s Bohem, milujte mne

Zapová.«

V létě spěchala opět na svěží povětří, tenkrát do Plaňan. Tam naposled sbírala Honorata své síly, aby potom tím usilovněji předsevzetí své mohla uskutečnit. »Mně se zde výborně vede,« píše svému muži, »myslím, že mne mají rádi, jako já je - okolo mne je hezky, všude dostatek, pokoj a mír... Babi je výborná osoba, nevím, co bych bez ní dělala, je tak ochotna, pozorná, že nesmím nic mysliti, poněvadž ona již ví, co chci...«

Poslední pak list Honoratin, psaný muži z Plaňan do Prahy dne 25. července 1855, vyznívá velmi melancholicky: »Píšu opět, abys věděl, jak se nám daří, máme se zde velmi dobře, žiji bezstarostně, jenom to mne trápí, že jsem na obtíž lidem, kteří nám ničím nejsou povinni. O osmé hodině chodíme spat, odpočívám, nic nedělám a jest mi tak dobře... Ach, kéž bych se již nikdy do Prahy nevrátila,

kéž bych raději na vždy mohla zůstat zde, ale ve své chaloupce. Nemohu Ti vyjádřit, jak mně tu milo, volno, všady dostatek, všady dobře... Hospodáře miluji, dala bych jim celou duši, žijeme bez ceremonií, také oni mne milují, a mohu se na ně ve všem spoléhat, jen že nenáleží je nadužívatí...

Naše záležitost, totiž *ústav*, nevzbuzuje tu žádného zájmu, nikdo nepociťuje potřeby takového vychování, ten plat jest jim příliš vysoký atd. Dnes Ti mohu více psát, neboť koupila jsem si péra a papír Co do *ústavu*, sděluji Ti následující plán: jinak třeba se věci uchopiti. Všickni, kteří program obdrželi, chovají se lhostejně k záležitosti i k nám. Oni nás neznají, nelze tedy ničeho očekávat. Vezmi proto schéma a vyhledej z něho lidi, kteří nás znají a mohou oceniti dle jména, pošli jim ty programy s doporučením. Ti mohou projevit zájem a něco učiniti, jinak nikdo nic neučiní. Druhá věc, měl bys se postarati, aby náš program byl přetištěn v Pražských Novinách po česku a v Bohemii po německu, tím způsobem rozejde se zpráva i po Praze i po venkově. Prosím Tě, učin to... Neškodilo by, kdyby někdo soukromě chtěl o té věci něco napsati...«

K závěrku pak vyslovuje touhu, aby mohla pozdržeti se ještě na venkově, ne-li v Plaňanech, tedy v Chrudimi, a končí: »Bojím se te Prahy, na venkově bych se posilnila *dla mojej rzeczy*.« Toť poslední její slova! -

Zatím došlo povolení ku zřízení *ústavu*. Místnost pro *ústav* byla najata v Krakovské ulici a zařizována s horečnou horlivostí. Začátkem října r. 1855 měla škola v život vstoupiti a vše také již bylo připraveno. Tu však šlechetnou zakladatelku opustily síly: čtrnácte dní před otevřením *ústavu* položila se Honorata do lůžka... Bez její přítomnosti byl *ústav* otevřen a dle její návodu veden. Vše bylo krásně zařízeno a výtečné síly vyučovací získány. Žačky hrnuly se s důvěrou v tento *ústav*, který měl velikou budoucnost. (S. Podlipská). *Ústav* počal se ihned osvědčovati, jsa vzhledem k časovým potřebám na zásadách rovněž rozumných, jak všeplatných

a svobodomyšlných založen. I podobalo se, že nejtoužebnější sen všech Češek, aby se dostalo dcerám národu jejich konečně školy, kdež by v jazyku mateřském nabyly vyššího vzdělání a všestranného vědění, tenkráté zajisté se stane krásnou blahou pravdou (K. Světlá).

K tomu dodáváme dle současné zprávy Lumíra, že Honorata, cítíc v nemoci své okamžité ulehčení, znenadání se zjevila mezi dětmi. Poprvé a naposled! Bylo to právě ke konci třetího měsíce trvání ústavu, dne 29. prosince r. 1855. Ale Honorata, sklíčena snad truchlivými předtuchami, přišla tehdáž projevití jen pevnou vůlí, aby ústav byl – zrušen, nechť a nemohouc za daných neblahých poměrů zdravotních za vedení jeho býti zodpovědná. S pláčem rozešly se děti dne 31. prosince opouštějíce s těžkým srdcem místo, které jim tolik dobrého připomínalo.²⁰

Čtvrtý den po výše vzpomenuté návštěvě duši svou vypustila šlechetná Honorata. Zesnula tiše a při plném vědomí dne 4. ledna r. 1856 o půldruhé hodině odpolední, přijavši krátce před tím poslední útěchu od pozdějšího probošta Vyšehradského, Václava Štulce – jehož překlad Konráda Wallenroda stal se nezapomenutelné Honorátě první pohnutkou českého čtení. Vzpomínka ta vrací se mimo vůli...

Pohřeb pak konán dne 6. ledna za neobvyklého účastenství všech uvědomělých vlasteneckých kruhů. K věčnému odpočinku položena paní Honorata, dle vlastního svého přání, na nevelikém hřbitůvku na Proseku, při zdi farního kostela sv. Václava, v koutě vedle absidy prostřední lodi blíže sakristie. K těmto výšinám často obracela paní Honorata roztoužené své zraky...

»Kdož nestopoval za zimních podvečerů onen jednotlivý paprsek

²⁰ Tak zanikl nadějný, sotva založený ústav k nesmírné škodě celé vlasti naší. Ukázalo se záhy, že je Honorata v ústavu svém nenahraditelnou. Nebylo tu nikoho, jenž by ho mohl dále řídití (slova K. Světlé a S. Podlipské).

sluneční, jenž z chmur se prodíraje, tak často nad Proseckým kostelíkem jako zlatá peruť andělská s nebes výše se schyluje?« vzpomíná Karolina Světlá. »Znalat' Honorata předobře paprsek ten, při svých procházkách na bývalých hradbách množstvíkrát myslí pohnutou a rozechvěnou steskem po vlasti a předtuchou blízké smrti stopovaný. I žádalať si na smrtelném loži odpočívati ve stínu starého kostelíka toho, vždy tak dojemně zlaceného posledním slunce pozdravem... A kdykoli pohlédnu k Prosíku, tož tam přede mnou zaplane v zášeří starého chrámku její milý obraz, nad nímž se s nebes schyluje zlatá peruť andělská, odlesk to její skvostného srdce, největším vlastenectvím prodchnutého, srdce toho nadšeného, kteréž co za povinnost' svou uznalo, s takovou hrdinskou bezohledností vykonalo, až při tom se zakrvácelo.«

I my zajisté s nejinými pocity pohlížíme vždy k výšinám Proseckým. Hluboký jest dojem prostých životních vzpomínek, vnesených z rodině korespondence a vlasteneckých zápisků, vedoucích nás od ohniska našeho obrození, v jehož důsledcích nyní sami žijeme, až tamo zpět k zalehlému zátiší pod Karpatami nad divokým Čeremošem, kde před více než půlstoletím v přítulném polském dvorku světlo světa spatřila šlechetná přítelkyně našeho národa, spolutrpitelka jeho toužení a strádání v těžkých dobách minulosti...

Úmrtí paní Honoráty vzbudilo upřímnou soustrast' v nejširších kruzích české společnosti. Jediná to útěcha těžce zkoušeného chotě a osiřelé rodiny. Neméně těžkým zármutkem sklíčena byla rodina Honoratina v Polsce, s níž ovdovělý manžel zároveň s osiřelými dítkami přátelský a srdečný styk udržoval až do konce svého blahodárného, rodině, vlasti a národu posvěceného života. V otcovské lásce k dětem, jakož i v cituplné pečlivosti o ně u veškerého příbuzenstva v Polsce, žila vděčná a vroucí láska k předčasně odešlé Honorátě dále...

Ze soukromých ohlasů, vždy nejupřímnějších a nejvýmluvnějších, posvěcených památce znamenité ženy, dotýkáme se ke konci již jen jediného. Došelť hořem sklíččeného K. V. Zapa

téměř zároveň se soustrastním listem hraběnky Teresy Potocké, přítelkyně zesulé z nejmladších let. Míjíme list cituplné české družky - Růženy Karafiátové. Zračí se v něm tolik upřímného přátelství, vykmitá z něho tak krásný záblesk důvěrného styku dvou ušlechtilých bytostí sbratřených národů, že jím asi nejvhodněji zakončíme tyto svoje zápisy:

»Velevážený pane!

Smutná a bolestná událost, která dům Vašnustin potkala, naplnila mne i rodiče mé přehlubokým hořem. Můj Bože! Kdoby se byl nadál, že ty bolné, žaluplné výlevy, v kterých mi posledně má drahá zvěčnělá přítelkyně svou duši otvírala, byly předtuchy již tak blízkého odchodu. Já nemohu posud ani o smutné té skutečnosti přemýšlet, bych nejtruchlivějším citům nepodlehla. Tak mladá, ozdobená srdcem a duchem pravým, opustila kruh přátel, její krásnými vlastnostmi a ctnostmi oblažených. Obávám se velmi, že její obětavost, její šlechetná snaha a dychtění po dosažení záměrů vznešených potkaly se s nevděkem a záští, které tlukot toho nejlepšího srdce zastavily. ...

Přijměte, prosím, pane, řádky tyto co výraz citů, které vděčnost a láska k drahé zvěčnělé chová a obětuje. Já nemám slov, bych Vám útrpnost svou nad ztrátou nenahraditelnou vyjádřila. Bůh sám Vás a milé dítky Vaše potěš!

Mně je památka její svatou, a duch ten, který mně srdce tak upřímné a přátelské nalézti dal, neopustí mne zajisté ani po smrti. Já ji srdečně i s mými milými oplakávám a želiím, dejž Bůh, aby upomínky tyto byly požehnáním těm, kteří jí v tomto životě stáli nejbliže.

Růžena Karafiátová.«.

Na jaře po té nový rov na Prosecké výšině se zazelenal a ke zdi starého kostelíka sv. Václava, patrona české země, postaven skromný, ale úhledný pomník, hlásající, že tu tichý spánek věčného klidu spí šlechetná Honorata z Wiśniowských Zapová. A v tvrdý

kámen zaryt k trvalé upomínce polský verš Bohdana Zaleského,
Ukrajinského slavíka:

Duch nie zginie przez skonanie,

A dla ziemi u mogily,

Kilka piórek pozostanie

Co k niebu mie, roznosily...

A jako by to šumělo i v haluzích, rozkolísaných vlídným zefirem
českých i polských stran.

Edvard Jelínek
Honorata z Wiśniowských Zapová

Vydala **Městská knihovna v Praze**
Mariánské nám. 1, 115 72 Praha 1

V MKP 1. vydání
Verze 1.0 z 28. 06. 2011